

Обрашайтесъ съ книгами аккуратно онѣ
служатъ не вамъ одному, а многимъ.

1. Не пачкайте книгъ надписями и
рисунками; не подчеркивайте словъ.

2. Не повреждайте переплетовъ.

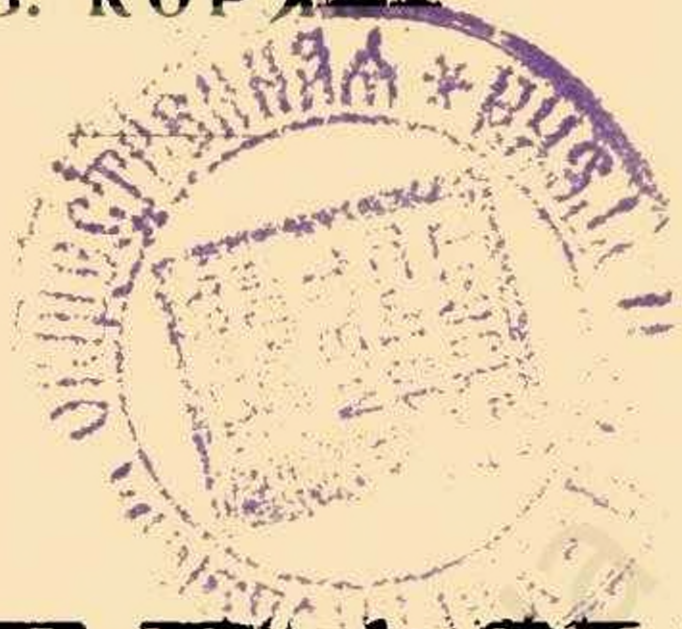
3. Не закрывайте угловъ у страницъ.

4. Не замазвайте страницъ грязью.

за-

9343
9375

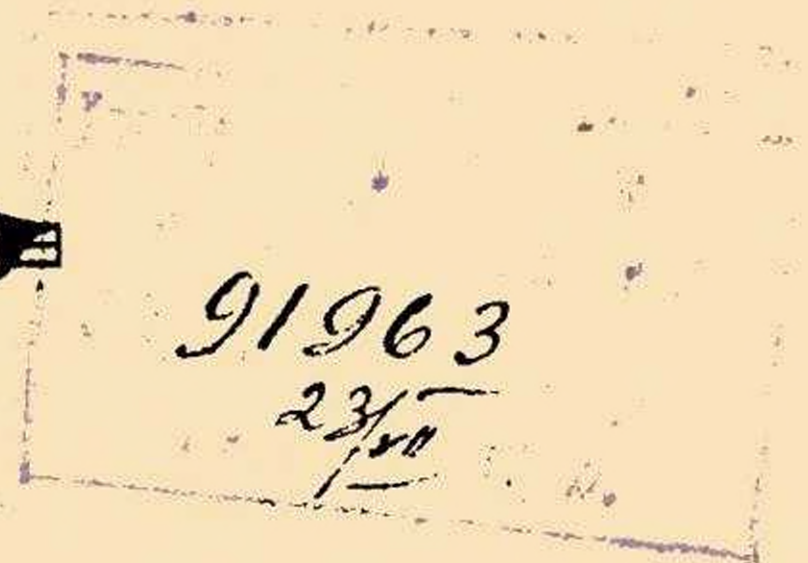
В. КОРЯК

ДО БРАМИ

ЗБІРКА СТАТТІВ

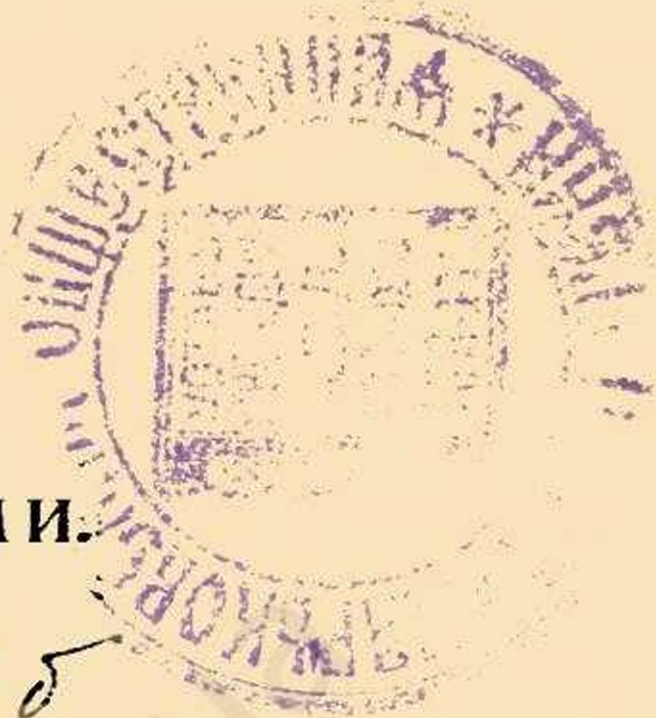
9343

у КИЇВІ — 1913.

elib.nlu.org.ua

Друк. Акц. Т-ва „Петро Барський у Києві“.

ДО БРАМИ.

34425

Українська природа не знає отих наглих змін і колючих очі фарб.

Є лагідні переходи, які дають відчутти всі роскоші річних доб, є півтони барвів, що милують зір супокійною гармонією кольориту.

Не те, приміром, у Крими, де не знають, властиво, що таке весна: літо приходе непомітно, раптово, бо немає контрастів зими й літа, стого часу, коли біжать струмочки, блакитніе небо, вільно починають дихати груди і всюди ніби розливається ся в повітрі підвисшений, радісний настрій.

Тамо й люде швидче зріють і швидко старіють. Татарська жінка, що в 10 год пішла заміж, у 25 уже змарніла, мало не на стару бабу.

Українець відбуває спроквола еволюцію зросту, його індивідуальність кристалізується ступнево.

З України є конгломерат великих гео-фізичних контрастів. Степи і лани, Кубань і Карпати!

Українці... яка різноманітність в цьому слові! Адже ж це і гуцул і лемківець і полтавець, поліщук, слобожанин...

Який контраст між хахлом-малоросом і Українцем! Але дійсність має ублюдочні форми. То тільки схема дає поділ на національно „свідомих“ і несвідомих. З поміж так званих „свідомих“ скільки отих „непевних елементів“! Ублюдки тепер власне складають більшість. Це — переходова форма од старих українофілів до Українців. Це — модерні українофіли, або — радяне.

Український тип не виробивсь іще. Чи ж він буде колись яко громада, це є проблемою. Маємо натомість більшу чи меншу ступінь наближення до того.

Маємо боротьбу генерацій: „радян“ і „хатян“.

На провесні, як сніг спаде, з під гнилючого торішнього листу, що товстим шаром вкриває ліс де-не-де з'являють ся проліски, фіялки, конвалії. Але ж то тільки подекуди, а земля вкрита шаром гнилого торішнього листя.

І тільки дерева стоять високо над землею. Не ясно на Україні тих велетнів-дерев!

Але ж сліпий хіба не побаче, що з-під гнилого листя буйно до неба весняного, блакитного молоді тянуть ся парости.

В перехідовій добі наша країна. Гниле листя не дає вільно зростати весняним паростям. Боротьбу

цих весняних творчих сил зі старими пережитками, що її автор є „самовидцем“ — і закреслено грубими контурами в дальших рядках.

Стаття „Memento mori“ стоїть цілком на боці од решти статтів збірника. Написано її давно і по духу вона зовсім радянська, хоч настрій там і „неповажний“, наївно-палкий, юнацький. Хаотичність і не обробленість викладу ще більша ніж де-інде, хоч взагалі шліхтувати мову, стиль, „надавати більшої літературности“ не було змоги. Тепер ця річ навіть людині суто-радянського типу здається за карікатурну, проте її друкують — для контрасту, яко ілюстрацію того процесу, що він тепер відбувається в нашому суспільному житті. Коли й не пишуть, то „агітують“ так і досі...

Національність — теє тло, що на йому закреслює сучасність свої соціально-політичні тенденції.

Власне це й складає зміст книжки.

І національність і соціалізм розглядається не в стані спокою, а в стані руху, не як щось готове, з-гори данне, але як щось твориме.

З цього погляду національно-соціальної динаміки кожна закінчена схема, кожна застигла догма є штучною, противною дійсности ортодоксією.

Схеми і догмати, ортодоксальні катехизми раз-у-раз перероблюють ся згідно новим вимогам сучасности.

Не їм панувати над людьми, запаморочуючи мозок, а людям вільно користатись ними і раз-у-раз перекроювати їх! Небудь-яка ортодоксія, а жива людська

індивідуальність є мірилом. Отже люде, а не догми,
хоч і які „наукові“! Але ж які пак „люде“? Казав
сучасний поет:

До святої брами
Прийдуть чисті вільні люде...

—

elib.nlu.org.ua

МЕМЕНТО МОРИ!

Радянські трюїзми.

На вас, завзяті юнаки!

· · · · ·
М. Старицький.

Є на все своя поведенція: так на черевики та брилі, як на ідеї!.. „Все йде, все минає і краю немає...“ Може єдиний зостається „факт“ — то саме цеє рушення. Абсолютного немає покою, немає отже цілковитої смерті... Мовив до того Кльод Бернар: „Життя то є смерть“. В таким разі всі межі десь зникають — чи дійсність за сон, чи сон за дійсність? Згадують ся старі індуські Упанішади зі своєю поетинською тямкою таємничої, блискучої Майї, тієї чудодивної запони, що вона ховає під марою реальности щось инче, єдино дійсне, вічне, неприйдешне... Не дурно й досі думка людська не кида мріяти про це. Маємо цілі системи

новітні як ось пані Блавацької, що від неї пішло ся ціле рушення т. з. теософичні товариства Західної Європи та Росії. Маємо знов новітні гадки про живу душу, натхненність землі, як ось теорія Паульсена, тощо. Нові поети молоді мріють так само про вічно живу силу життьову, про великі тайни Світу, Бога й Людини, про життя нетутешне, але може ще більш за наше реальне. Маємо, наприклад, Метерлінка, що пише крім того про розум квітів, про тамтешне живоття. „Богато є на світі, Гораціо, друже, чого й не снилось наським мудрагелям!“ — затоптана, заялозена правда.

Як би не дивитись на всі ці містичні гадки, ну тільки одного їм не можна відібрати — часом надять вони своєю поетичною красою, якомсь зазирають з'інтимна в душу, струни якісь торкають найдорогші, сакраментальні нашого ества... Не часто напосіда така направа, коли бажаєть ся чогось такого „божевільного“, незвичайного, чого ніде немає, коли тягне втікти від цього „базару“, життьової колотнечі, де все купують, де краса, разум, ідеали — то все тільки крам, де весь процес життьовий є тільки більш або менш інтересний, „користний“, „пожиточний“ гендель...

І цілком зрозумілим стає це вічне бажання людей втворити щось таке святомрійне, на „базарний“ погляд непотрібне, нікчемне, безлузде — де б можна було відпочити...

І ось — стоять величезні будивлі готицькі з височезними стелями, з вічною сутінню, тишою таємною,

з шелестом ступінів по кам'яних долівках що 'здаєть ся луною під пругастими склепіннями; з мрійним світлом, що буцім спроквола якось — то леть ся крізь шкло кольорове ґратованих вікон... з таємничим блиманням лампад та свічок, які нагадують зорі темної ночі, з пахощами фіміяму, з ритуалом, котрий нагадує наївні гулянки дитячі, нарешті — з музикою тихою, що леть ся як мірро у душу, а тимчасом дзеленькотять срібні дзвіночки, дзюрчить як ручай у байраці казання пастиря, і бабусі побожні стоять попід-стінню навколюшках й шемрають беззубими ротами...

Такечки народжуєть ся релігійний естетизм, мелянхолійний, сумирний, тихенький, одно слово — старечий, що пропадає від подуву живого життя.

Не треба, звісно, казати, що й „з під готицьких зубців стародавніх соборів визира кабалістичний знак економічного фактора“ — мовляв Лоріа. Але це ще не край, не ціла правда...

„В нашем вѣкѣ суровой практичности очерствѣли до крайности мы“ й одверто глузуємо не тільки зо всіляких „абсолютів“, ба, навіть простісенько зо всього, що наклада якісь рямці, каже „цього не можна, бо так погано“. Коли хто забалакає про мету життя, обсь'язки, про моральність, то дивують ся як то можна за все це поважно балакать теперішнім часом без тіні жарту?!

Сучасний молодик каже, недбало до вас звертаючись. — Облиште вже...

„І все те бачив, все те знаю“...

Подайте чогось новенького, будліякого, аби тільки новенького. Деж пак! Не дарма ж це вік літання та автомобілізму... Свіжі газети, свіжі палянички, книжки, розваги, Скетінг-Рінги й таке інше. Цілком природно? Дух розвитку, дух поступу? Хіба що так... Але не все сучасне бува нове, як і не все нове бува сучасне. Та й чи вже такички добре все знає, все старе в собі перетравила кожна окрема, нарізна людська одиниця? Ох, тая людська одиниця!.. Якже легко одвести тобі очі „ловкостю рук“ — і як часто усяки прибуди це роблять!..

Так, багацько є людей, що живуть по інерції. — Роблять, їдять, сплять, розважають ся не питаючи себе: для чого, на віщо це все? Нагадай тільки їм про це — як вони скривлять ся! А що ж його робити? Всі ж такички роблять. Неуважно ставлять ся люде до власного життя. Адже всі знають, що не вічно житимуть, але ніхто не почуває, що він умре. Реально не почуває, не думає за це. Хто ж не думає про смерть, не думає той і про життя.

Хай спробує кожен реально собі уявить, що він, ну — через місяць умре. Перше він був би кинув усе робити може з одчаю. Але після першої реакції кинувся б до життя, дбав би щоб ловити кожний мент, упитись кожною дрібничкою, яке б чудове, нове все здало ся йому. Новий світ одчинив ся б очам! Треба отже частіше думати про смерть. Уявити собі кінець

у всій його реальній безпощадності, неминучості. Треба страшенно перелякатись, і цей переляк напевне до жвавого, рухливого життя. Як хочуть здебільшого жити люде, що їх вратовано від самохитної смерти — як прагнуть жити смертельно хворі! Бо вони уперше в житті уважно роздивились навкруги. Думка про смерть навчає ставитись уважно до життя. Хай кожний уявить собі реально якийсь „нещасний випадок“, хоч цей випадок не такий вже незвичайний, а дуже-дуже рясненько їх у житті. Разгорніть-но перше-ліпше число газети й углядіте ви окремий розділ, де тільки й мови: хто наклав життям, кого роздавило трамваем... Чи ж думала-гадала тая бабуся Єва Кухарська що ото пішла собі як завжди на вулицю, опинилась у натовпі Львівських погромщиків — чи гадала, сердешня, що її буде задушено? А це ж пак такий вже собі дріб'язок життьовий — одна смерть!.. Бо скільки „їх“ вмірає що дня „і що ж в тім такого“?

Уявіть собі, що сідаючи у вагон трамвая, ви взяли ся спітнілими руками за ручку вагона й з того дістали пранці; або напились десь води, чи то скупали ся в річці і маєте холеру; або слинили пучки перегортаючи картки в книзі, що взяли з бібліотеки — і дістали туберкульоза. . або хоч впала цеглина й розвалила вам голову, а це* призвело до божевілля. І завтра у газеті в розділі випадків будуть вже не „вони“, ті одиниці, що завжди бувають, а будете ви, ви, розумієте — ваша власна особа, що ось сидить та читає, а тоді

лежатиме з восковим обличчям задубілою колодою й не читатиме, а вже коло вас у головах вам вичитуватимуть, а душенька ваша підчас того читання питиме воду зі шклянки й ходитиме по митарствах? І коли не були ви користні для Неньки-України за живоття, то тепереньки прислужитесь українській статистиці яко одиниця та українському гробаку яко смашна потрава. Поприходять приятелі й вороги та будуть хилитать головами, вболівати, плакати й жалкувати як то ви не вчасно вмерли. Щоб жити та жити і ось!.. Родичі й близькі побиватимуть ся, що не зробили ви що хотіли, але все тільки лагодили ся робити, якось лаштувалися жити, будували плани діяльності і „покищо нічого не робили, бо все щоденні турботи перешкоджали. І такички за тими щоденними турботами минали тижні, місяці, роки, юнацтво „молодії поривання, перших літ переконання“ і так минуть молодощі, зникне запал, посивіє волосся, зникнуть химери.

Так, так... це все зовсім старе. Це все добре обсмоктано в красному письменстві і Ви це читали, може й тепер читаете, але не маєте дозвілля за щоденними клопотами (жінка, діти! — коли літній; „ще встигну — ціле життя попереду!“ коли молодик) спинитись над цим, уважно зазирнути життю у вічі. Як частенько це речення ми всує вживаємо і багато ще инчих, як от слово „жах“, „жахливо“, „мотошно“. Устами промовляємо, а душа наша далеко від того.

Усі слова якось вицвіли, вицвіли і душі наче зтерто усі особисті, індивідуальні ознаки й помальовано попелястою фарбою, як один! „Народу багацько, а людей обмаль“.

Але знову читайте, читайте, не знаю, щоб я дав, аби затаврувати це вам на лобі.

Ви вмрете!

Вам не лячно? Еге? Бо то буде копись, опісля, не тепер. Що про те думати? Живий про живе й гадає. Цур йому!

Жити як хотіли, як мріяли — ви не маєте тепер часу. Чи-ж тільки тепер? Може й ніколи? Ви читали, скажем Осипа Юркевича „І так буває“. Вподобало ся може? Добре, добре... Потому згорнули були книжку й закурили цигарочку, аби трошки розігнати важке вражіння від життя, од безглуздя життя. Так і в театрах після драм виставляють фарси, жарти — аби розвіяти важке вражіння од життя. І ось натомісьць вносити в це безглуздя свій розум, свою силу творчу — ви додаєте, протиставите инче безглуздя. Ви відбіраєте собі розум алкоголем, табаком, морфієм, кавою, чаєм (кажіть: тю на його!) м'ясними потравами. Регочіть, бо це ж пак толстовсьтво десь певно!..

Неувага до життя... Це б то до всього, що є в житті — до себе самого й до инчих людей головніше.

Йдучи вулицею ми зиркаємо на таблиці крамничні, на вітрини, на людей, собак, вагони трамвая...

Іноді якийсь бриль з гарненьким обличчям, екстравагантний одяг — зверне на хвилину увагу, або афиша — і знову ми йдемо собі й бачимо це все, що зветься: вулиця. Іноді спотикнешся з чиймись очима, тамж тую ж мить вже дивишся на рекляму цукерної фабрики, що простяглася простирядном на бічний мур п'ятиповерхового будинку...

Профілі і маски — ось поле розлоге,
Ось все, що дав нам життя наше вбоге.

Не знаючи добре своєї душі, ані душ всіх отих „профілів“, що сновигають відтіль і відсіль — як маємо жити? Людина: це щось чуже, вороже, незнане як он тая каріатида, що тримає балкон сусіднього будинку. Однаковісінько. Але це ж цілий світ — великий, таємний, неповторний. Але ж тамо душа, окіян-море з зрадливими снами і щастям, з суходолами, долинами й гірськими верхів'ями!.. Що з того! Мало чого є таємного? Не варто... І суне це все мимо, мов на бинді кінематографа... Живемо тілом, організмом, не душею. Мов у якомусь трансі, немов хтось злий та клятий загіпнотизував нас, загадавши наперед робити те-то і те-то. І ходимо... й робимо...

Коли ж хто доторкнеться, розбуркає — вирячемо очі, злякаємося, може ввремо з переляку перед дійсністю. То все машкару бачили, а зирнули на сутноту — зараз тобі самомордування. І йдуть „під три чорти“.

— Туди й дорога! — кажуть байдужно одні.

— Яка шкода! — кажуть байдужно другі.

Нічого не кажуть треті, тільки полотніють з ляку смертельного й кидають ся хапки робити. Аби-що робити, тільки робити, тільки не сидіть байдужно край цієї безодні віч-на-віч із безглуздям життя.

Всього не переробиш!

Лягають знов любенько спати. Молоде дуже, зелене... Зажди, зажди, скруте й тебе!.. Злісно сміють ся. А ті все метушать ся аби лиш не чучверіти, не чевріти, місця по дурному не займати мовчазного статисти на сцені житьовій, але діячем бути, артистом живого життя... Творити це життя, це б то в безглуздість космосу свій нести глузд, свій розум, своє воління.

Щось треба, треба робити, бо так чички жити несила. Хто зирнув у вічі смерти, загальній смерти — так чички жити не може, не здолає. Але що його робити? Як його робити? І починає людина обдивлятись навкруги себе... Як наче після довгої хвороби вставши у-перше з ліжка й вийшовши у сад на проходку. Як вільно дихати! Як сяє сонечко! Яке все чудове навкруги...

Хто пак я? Де я? Що робити маю?..

.....

Читачу-юначе, товаришу мій любий! Ти-то все, що ти дієш, бо „по дѣламъ ихъ узнаете ихъ“. Може ти з отих „нудних постатів“ (Рада № 138, р. 1910), що по злій недоленці закинені десь у Сонгороді, чи де-інде по просторах України. Може ти дуже самотний, дуже щасний, нудиш світом, клянеш долю, що не дає тобі

„ходу“, що перебаранчає жити по своїй уподобі... Може ти все чогось кращого собі виглядаєш... що гора до тебе прийде?.. Але не прийшла вона й до Моххамеда!..

Може навпаки — ти безжурний та веселий, само-впевнений та балакучий, жартівливий, червонопикий самець, фліртуєш з підлітками веселенькими пустопо-рожніми, як і сам. Може захопив ся був ти спортом, чи авіатикою, піячиш, гуляєш в біліярд та карти з та-кими ж молодиками, як і сам, і ходиш до проститутток?

Бо ж справді, ти не маєш йти у ченці?!

У свій час ти глибоко пережив Саніна з його сти-хийним пантеїзмом, містичним впливанням з живого життя?.. А вже ж?..

Але хто б ти не був — зроби ось що. Забіжи на днину, на два дні кудись від людей, од свого щоден-ного животіння й поподумай добре — про ці всі ста-ренькі питання гейневського дурня та шекспировського принця.

Чи варто коптити небо, гноїти тіло, або нудити світом та чекати від бика молока? Що буде далі з того всього? З такого чевріння?..

Як вихованець російської культури — читав ти певно „Яму“ Куприна, „Анатему“ Андреева, „Сатану“ Гордіна, альманахи Шиповніка, „твори“ Вербицької, Фореля та Вейнінгера. Бо — сором цього не читати.

А чи читав ти Винниченка, Кобилянську, Кримсько-го, Стефаника, Яцкова?.. Беру не по „рангу“ — як по-надя...

34425

Ге ж ні? Бо тобі не було часу навчитись мови? Переглядаєш иноді газетку? І то добре, звісно.

Тай на що його вчитись? Адже як-не-як, а таки розбереш ти й журнал й газетку малоросійську, як що підвернеться, звісно. А студіювати цю мову поважно — навіщо? Аби балакати нею красиво, вільно й писати? Але ж тепер цього не потреба — ~~Сиде~~ „въ обществѣ“ її не вживають ся. Всі знанні ~~тобі~~ Українці справді в урочисті хвилини ввертають у свою розмову кілька з'українізованих московських речень, але й то вряди-годи... А на вулиці, з чужими — хто наважить ся на такий фанатизм, таку вузкість національну?

Ще твої знайомі дівчата — Аня, Нюся, Роза, Рахіль — сміятимуться? А нащо бути смішним?

В темній альтанці деклямуєш ти „ій“ з Бальмонта „хочу быть дерзкимъ, хочу быть смѣлымъ!“, розмовляєш про Каменського... Вирізуєш на березах та лавах цизориком її ініціяли?... А може з тебе поважний екстерн або-що і передплачуєш „В. Знання“ з такими чудовими додатками і стоїш вище вузьких націоналізмів.

Так ось маю нахабство тобі пораяти: передивись ще раз свої погляди на національну справу, обзнайомся з історією українського рушення національного і тоді спитай себе вдруге — який тепер твій погляд на цей рух? Бо тільки про те можна категорично висловлюватись, з чим добре знайомий. Бачить перед себе історичне з'явище і не звернути на його уваги, не скласти на його певного погляду — це некультурно...

І коли ти цього не зробив досі, то зроби тепер, як попало тобі оце до рук. Коли це все виясниш собі — то матимеш програму в українській питанні. Скажеш ти нам своє слово — яке б воно не було. Тільки не мовчи, не нехтуй...

Коли ж ти пересвідчений Українець, то—чи багато ти дбаєш для свого народу, для своєї ідеї? А чи може обмежив ся тим, що доконався хто ти, пошив сорочку зо стьонжкою, повісив на стіну Шевченка, завів „Кобзаря“ в палятурку і коли тебе спитають кажеш російською мовою, що ти еси Українець? Є ще в тебе декляматор і ти на вечірках читаєш „Вуси“ або про „Щирого“?.. „Про горлицю й горобця“ та про сердешного бичка що все хвостиком круте тай круте?..

Ну, годі вже з отими недолюдками. Не всі ж такі. Є ж і активні, жваві одиниці! Отже пам'ятайте те, що Україна не для Українців, але про всіх, хто живе у ній. І всяке, хто живе в ній знати повинен що вона таке і що таке український рух національний. Пояснюй отже це усім геть: Українцям, Жидам, Росіянам... Борись за свою ідею!.. В цій боротьбі за свою ідею, в ширенні її серед свого кола — нехай полягає зміст, вага твого життя й твоя вартість, потрібність, *raison d'être* яко суспільної одиниці...

Лиш боротись значить жить —
Vivere memento!

Але на цьому не крапка. Окрім того, що ти Українець —

ти ще заможний, або злидарь — ти людина. Отже вивчивши все це, з'єднавши всі боки свого соціального я, згармонізувавши їх в один кришталь, камінь-самоцвіт — йди Ти в життя.

Мета життя — в боротьбі. Але ця боротьба на різних частинах землі прибірає різні місцеві форми.

Отже як боротись, яку провадити боротьбу?..

Пам'ятай ще раз: життя — то є шлях до смерти. Дбай же як найкраще пройти його. Рушення — закон життя й смерти. Боротьба — апогей розумного рушення.

Vivere memento!

„РОЗМОВА ПРО МОВУ“.

(Вражіння з дійсного життя).

Дерзновенны наши рѣчи —
Мы для новой красоты
Разрушаемъ всѣ законы,
Преступаемъ всѣ черты...

Що буде з пацюка, як він причастить ся св. Таїн?
Як зватиметь ся стіл, коли поламати всі ніжки? Яка
різнація між сільфами та саламандрами? Як добути з
металів щире золото?

Морочили собі голову дозвільні люде схолястичного
Середньовічча — всі оті граматики та алхимики...

Що буде з нашої мови од впливів сусідніх народів?
Чи буде вона тоді українська мова, чи вже ні? І чи є
наша мова справді таки мова, чи може вона... чорти-
батька зна що? Яка різниця між мовою й чорти-батька
зна чим? і як добути з покаліченої мови чисту украї-
ську мову?..

Морочили собі голову дозвільні люде на Україні народжені й суці до революції й... після неї. Одним словом — українофіли.

Нація, що має велику потенційну силу життьову — пристосовуєть ся до найнеможливіших, найненормальніших умов животіння.

Наше українофільство є власне клясичним зразком такого каліцтва мимоволі, каліцтва з примусу, коли треба було вибрати між Сцілою урядових заборон і Харібдою цілковитої національної смерти. Тоді саме народила ся була на світ божий тая спасенна тактика „удавати, що нас нема“, смертельно-гіпнотизуюча тактика, що од неї ми не швидко вигоїмо ся цілком. Тоді ото з атмосфери смердючої — політичного гніту й кволости духу, за часів панування бакалейно-рафінадного сантіменталізму й романтизму і водворив ся наш солоденький щей слинявий патріотизм.

Це — болячка, що її московське ярмо нам намуляло, це хвороба, задля гоїння якої ще нема певних ліків.

Докторська дісертація д. М. Гедзя показує, що ця складна хвороба походить од певної баціли з хитро-мудрою латинською назвою *spirillum patricianum ukraino-filicum*.

Українське національне життя обмежувало ся тоді... та замість його були таємні „конспіративні“ розмови в порядних сімейних домах. Зачиняно на всі заціпки й засуви двери й точили ся теревені про Неньку -

Україну, про Січ, писано вірші гупої ночі про могили козацькі й поливано рясними сльозами, що „не вернетъ ся воля“.

Але осередком усіх розмов були безконечні, як Чумацький Шлях, розмови про мову.

Як писати — „від“, чи „од“? Діється, чи діецця, чи діеть ся?..

Чимало про це говорено й писано. Цілі розправи, напр., про те, що „паляниця“ слово грецького коріня — загалом ціла література!

Отже — розмова про мову то є перша й найпевніша ознака українофільства.

Українофільське каліцтво свою історичну долю відограло. Минули ся часи коли воно ще мало хоч яке право на чучверіння. А таки чучверіє! Силою інерції цей комедний рудімент нашого життя не тільки животіє й досі, а ще й силкуєть ся стояти на чолі національного руху. Невеличка, але чесна компанія цих недобитків українофільства окопала ся високими шанцями і ще не хоче вірити, що життя видало вже їм свідоцтво безсилля, духового збанкротовання і що шанці, хоч і які високі, вже не відповідають вимогам сучасного військового мистецтва.

Поезія й проза, публіцистика й критика вже цілком емансіпували ся від українофільства. „Вони“ лишили ся самі. (Звичайна річ — без лакеїв ніде не буває!). Але в житті воно ще стремить і муляє очі на глум

сусідам, даючи їм право не ставити ся до нас як „слід“, як до людей.

Запобігання ласки в можновладців і маніякальна якась полохливість перед всілякими „хо“; вічне оте старече „чекання кінця“, або навпаки — удавання, що ми „шапками закидаємо“, що на нашій патріотичній Шипці „все спокійно“...

Але по при все те повсякчасна моторошність: таж таки стара полохливість лишила ся. І досі бренть вона так само в традиційних розмовах про мову. Тут, маєте, ціла національна небезпека!

На трьох „хо“, як на трьох китах є утворена їхня теорія безпеки для нашої мови. „Польщизна“. „Московщизна“. „Галичанщина“. Стара це байка. Написано про неї вже чимало українофільських книжечок, де на гвалт кричать про „засмічення“ та „калічення“ нашої мови.

Крім того коли-не-коли хтось з особливо вшанованих українофілів не втерпить і подасть статтю в якусь часопись, „вказуючи“ на лихо, „застерігаючи“ молодих, „закликаючи“ до „вчасної“ роботи. Навіть укладають цілі теорії рятунку нашої мови од загибелі, або показують „бажані шляхи її розвитку“ з табличками фонетики, морфології і словарцями — „для практичного вжитку“.

В усіх цих „охранних“ теоріях філологія — найвища богиня. Не обійшло ся й без міфології, власне міфу про „чисту“ українську мову. Ця „чиста“ українська

мова, якій вони хотять навчити молоде покоління — є річ досить таємна, просто містична. „Чиста“ мова aqua distillata, позбавлена усіх мінеральних здорових елементів землі!

Жива мова завше „нечиста“. Пильнуючи українофіли чисту мову, зробили її мертвою. Засмічення „чистої“ мови, це її ріст, її розвиток. І це смерть філологізму й українофільства.

Бубонять собі старі люде і зле ворожать та не ймуть уже тепер віри ворожбитам і характерникам. І не „врятують“ вони мови своєї „чистої“ од засмічення отими — „умовиводами“, „передніщцями“ (попередниками) „передняками“ (поступовцями) й інчими „сутонародними“ словами. „Чиста мова“ такий само „високий“ і „недосяжний“ ідеал, як і добуття з металів щирого золота! Ще лихо в тім, що в кожного вшанованого українофіла є своє розуміння цього ідеалу і досі ще вони ні до чого не добалакали ся. Але дарма! Ще не вмерла Україна. Дасть біг — добалакають ся. Принаймні, позаяк вони дуже балакучі (а надто в обстанові, показаній в дисертації д. Гедзя!) то ось додумали ся собі заложити спеціальну таку балачкову інституцію з архивом і стенографами: „охранку“ нашої мови. Архив то буде „нерухоме майно“, наша національна скарбниця! Плян не гіршій за Винниченкові „співочі товариства“!.. Вже спасибі їм, вже красенько дякуємо!

Воно то звісно: Господь із їми з їхніми балачками та річ в тім, що вони страшенно непосидячі. Як усі старі люде вони до того ще й страшенно добрі. Мало того, що добрі, а ще й инчим свою добрість накидають. Слабі очі, бо деж таки — попожили, хвала Господеві, а вони не ймуть віри й пишуть цілі розправи про „криве дзеркало“ та дають „добрі поради“ собі на втіху, а молодим „на користь“.

Сумно й жалько за їх! Для них українство й досі якесь „родинне огнище“, якийсь патріархат і вони й досі збирають молодь і читають „моральну науку“ на спасенну тему з шкільної хрестоматії для „молодшої групи“:

Ой, тому ж плакайте, діти, рідненькую мову!..

А то вас різні „Хо“ іззідять з кісточками...

Таке то лихо з національною схолястиккою та національною алхімією!..

І каменувати ладні вони своїх апостолів правди і дійсної науки. І не розуміють вони їх, людей з широкими обр'ями, з очами, що дивлять ся у вічність, але що розуміють з тих своїх високощів і нинішню історичну хвилю.

І шкода що дехто з зеленої молоді дає себе впіймати в старечі обійми трухлявої українофільщини. Не здолає де-хто роздивитись і збагнути завдання моменту. Бо, коли б було инакше — не слухали б тоді „розмов“ ані про мову, ані прощо, а перейшли до національної

акції і то не до тактики угодовства і всіляких „реформизмів“!

Українофільство!..

Спаси, сохрани й помилуй дожити до такого!.. Гріхи!

Тісно й нічим дихати в зачиненій на заціпки й засуви господі і хочеть ся на свіже повітря, де живчиком колотить ся молоде і свавільне життя.

—

elib.nlu.org.ua

„ВЗІРЦЕВЕ ГОСПОДАРСТВО“.

(А потеоза „чистої“ націон. культури).

Я уявив собі заклад, де плекають чисту культуру спірілли, заховуючі її від усяких ворожих впливів. Я уявив собі, як відти спіріллу розвозять на плід по всій Україні і прищеплють її дівоцтву й парубоцтву українському... І я вже бачив духовними очима, як ціла Україна українофільствує...

(М. Гедзь: „Дісертація на доктора Патріотизму“, стор. 27).

I.

Часи Гуманізму прийшли натомість Середньовічній схолястиці. „Смілі новатори, щастя фундатори прийшли з вільним словом з незалежною думкою, з блискучим соціяльним памфлетом“. „Хвала дуроццам“, „Листи темного люду“ ймення Еразма, Рейхліна, Ульріха фон Гутена якомсь з'інтимна промовляють до душі, якісь світлі та радісні спогади збурюють...

Українська наша дійсність подібна до того. Провадити аналогію? Не хотіло ся... Мовляв — цур йому пек! Хто не бачить хай не бачить. Але ж не всім повилазило, не всім позакладало! Але й мовчати вже нікуди „страха ради іудейска“.

Воно само собою. Під свіжим вражінням останньої розмови про мову, „Асоціація думок“, завела в нетрі всіляких інших „розмов“.

Це ж власне суто-українська, оригінальна форма популярної літератури!...

Великий доробок. Але це ще не все. Крім „розмов“ маємо всіляки „поради“. Поради при наглих випадках і каліцтвах і коли вкусить скажена собака то-що і як любити Україну та як розуміти красу, чи де її власне шукати. Загалом все геть чисто радять як його в світі божому жити. І все це надзвичайно просто й зрозуміло і по формі і по змісту. Навіть — уманському дурневі. Отже — легко бути Українцем, чи пак українофілом. Ніякої тобі турбації — живі та хвали Бога і українофілів.

Але останнім часом українофільство перейшло в вищу фазу, складнішу. Всі ці поодинокі розмови та поради помалу-малу згромаджують ся до купи: з їх утворюєть ся щось єдине, якась одноманітна цілість, конгломерат. Такички, як знати вже, розмови про мову кристалізували ся нині в цілу теорію чистої мови. Співні за чарочкою „Ой куме, куме“ і т. д. перейшли в цілу теорію співочих товариств, коли йняти віри Винничен-

кові. Є чутка, що танці теж матимуть спеціальну інституцію. Тамички плекатимуть гопакі, козачки, гуцульські „аркани“ і т. п. з цілої соборної України. Так само національні напитки та наїдки, які вже й тепер мають свого літописця¹⁾ — знайдуть згодом почесне місце в спеціальних інституціях. Кожен українофіл заприсягнеться нічого не пити й не їсти крім ковбаси та чарки, запоріжського меду, чи ще чого такого щиро-нашого, щей народнього?

І так буде з усіма проявами життя особистого й родинного. Все буде знаціоналізовано, все плекатиметься силою святої традиції.

Але на тім не край. Кожний окромий заклад плекатиме чистоту тільки однієї якоїсь галузі нашої культури. Але ж культура національна становить певну цілість. Отож мусить бути закладений фереїн якийсь українофільський — усіх поодиноких закладів. На чолі того союзу повинна бути центральна організація — національний патронат чи що. Його метою є плекання „чистої“ українофільської культури од усіх ворожих впливів.

Десь певно для того буде обрано людей найвищого поважніших з найвищим титулом „Pater patriae“ — „Батько Вкраїни“. Як знати з дисертації М. Гедзя на такий титул має право українофіл доживши до 50 ро-

¹⁾ „Страви і напитки на Україні“.

ків¹⁾. Ці архонти, чи як їх тамички зватиметь ся (ма-
будь якоюсь щиро українською народною назвою²⁾
певно постановлять оточити Україну міцним та висо-
ким муром, подібно до Китайського, чи краще величез-
ними шанцями, бо це нагадуватиме стародавні окопи
від татарви, що подекуди і досі можна здібати їхні
останки.

Національна бач форма, щиро народня — передовсім.

Що до „инородців“ на Вкраїні суших, то були під-
стави думати, що жидів, кацапів; ляхів буде геть про-
турено, але потім взяла перевагу думка, що краще їх
асимілювати. Проте більш ліві українофіли кохають ся
на думці, що инородці — самі асимілюють ся з „корен-
нымъ населеніемъ“.

Другою метою Патронату буде охорона національ-
ного духу — духова „охранка“. Здійснено це буде за-
веденням п а с п о р т и з м у, ц. т. свідоцтв національно-
українофільської благонадійности, і разом з тим запекла
боротьба всіма законними засобами з непевними еле-
ментами серед українофілів.

Завдяки таким твердим установам збережуть ся
чистий національний дух.

Звичайно це все — недосяжний може ідеал, але
тим більше в ньому принади!

¹⁾ Микола Гедзь: „Казки та оповідання з недійсного життя. Spirillum patricianum ucraïnofilicum“. Дисертація на доктора Патріотизму. Харьків, ц. 10 к., стор. 34—35. Далі посилатимусь на цю-ж таки коштовну наукову студію.

²⁾ Отамани. Увага шріфт-зецера.

Шлях до такого стану річей теж має бути щиро-українофільський. Отже це буде наче новітний Ромодан: „широкий шлях культурного розвитку“. Цим Ромоданом і посуне спроквола еволюція українства на українофільський копил. Відповідно до того й ритм руху буде українофільський, спокійний, лояльний, чумацький, по формулі Винниченка. Приблизно так.

— Довгим шляхом іде волами „хохол“. Сонце. Спека. Він лежить на возі й куняє. Воли сунуть помалу, „хохол“ стьобає, цобекає. Віз іде.

Тимчасом земля з планетами кружляє круг сонця і саме сонце кудись паде, летить без кінця краю.

Відповідний буде і настрій. Лагідний, доброзичливий, а по вченому — „паціфізм“, — стан цілковитого супокою.

Певна річ, це тільки загальний контур майбутности і вже тому до певної міри утопія.

Але в цій утопії нема анічогісінько такого, що його не було б, — хоча в ембрінальному стані, -- вже тепер.

Новітний Ромодан, що їм суне наше українофільське чумацтво добувати соли сучасної культури!

Додержуючись заповіту „Батька-Тараса“ українофіли не від того, щоб і чужому навчатися. А якжеж! То був би наклеп, що вони чужого цурають ся. Але треба те все натуралізувати ще й на українофільський штиб. Доконче. Наприклад капітал. Проти його нічого не можна мати (писати треба копитал од „копити“, а не „капітал“. Слово щиро-українського коріння як і

мотор — од „моторний“ і т. п.). Але він мусить бути українізований і тоді це навіть дуже добра річ.

Хоч поки що суне Ромоданом тільки возик волами, але колись і автомобілі їхатимуть, тільки плахтами причипурені.

А поки що одним-однісінькій возик виїхав українофільський тай тому така халепа стала ся, що він ні туди, ні сюди! Бо хоч би вже було круторогими запряжено, та-ба! Повиздыхали! Або як писав декадентський поет.

Уже чумацькі круторогі давно попродані воли!..

Отож і запрягли ся — лебідь, рак та щука.

Погодили ся всі вони на тому, що таки треба їхати Ромоданом добувати культурної соли. А як їхати, то щось не теє!.. Бачуть вони, що діло дрянъ, а вертати ніяково, то вирішили принаймні по старому, українофільському звичаю — „удавати, що все як слід“.

Це як на Подолі кажуть „держи фасонъ“.

Так ось метою сучасної українофільської дипломатії це — „держати фасон“ високої „національної“ політики.

Як відомо з гіркого досвіту кожному, хто не купує на Хрещатикові черевиків, а мусить чимчикувати на Поділ купляти за півтора карбованця черевики з „американським фасоном“... Це так — зиркни, то наче справді черевик, а взуй та поноси, то за тиждень-два самі про його спогоди зостануть ся.

Це бач, тому, що замість грубого реміню вжито більш делікатні речі, а саме: папір, віск та чорнило.

Отже — українофільська культура так близька до справжньої культури, як подільський черевик — до справедливого черевика.

Крім „фасона“ — нічого. І тіж самі елементи на споді: папір, віск та чорнило.

Чорнильний бік українофільської культури вже досить відомий. Тож він усе пише та розмазує. „Тон задає“.

Восковий елемент українофільства досить добре змальовано в краснім письменстві (Винниченко) і в науковій літературі (М. Гедзь) тому тут можна на цім не спиняти ся.

Що до папіряного, то це елемент власне останнім часом будуучий, творчий в українофільстві як і в черевиках з Подолу.

Папіряні українофіли не любляють зайвих слів, вони міцніше за воскових і з чорнилом поводять ся помірковано.

Воскове українофільство ще має старі звички мари́ти солоденько і взагалі „розтавати“ при кожнісінькій до того нагоді. Папіряне українофільство вже не розтав, не розтоплюєть ся од саява сонця „національних святощів“. Воно згодом навіть може признать ся, що власне ідеал українофільський, як і всякий инчий — ні до чого! Що, мовляв, не в ідеалах сила, а в самім факті українофільського „руху“.

Не дарма ж ото в „Співочих товариствах“ цей папіряний тіп українофіла зветь ся „бернштейніянцем“. (Аджеж для всіляких реформистів — „кінцева мета —

ніщо, рух — усе“. І пануючі класи надзвичайно прихильно ставлять ся до цього „благорозумного соціалізму“). Є в „співочих товариствах“ чудові зразки воскового й чорнильного українофільства.

Отож, як видно, українофільство єдиний по при всій своїй ріжноманітності, конгломерат. Уся ця чорнильно-папіряно-воскова будівля ще помазана зверху українофільською слиною¹⁾... Це в їх найміцніший цемент задля великих патріотичних будівель.

Тут було зроблено останні висновки з українофільських теорій. Приведено все до синтезу — до абсурду. Певна річ — вони до того не доходять. І це тому, що вони не до кінця чесні з собою — не до кінця логічні. Вони навіть сварять ся, обурюють ся коли хто їм покаже їхню сутноту, або порадить бути чесними з собою. Це вже в їх зветь ся „намулом“. Але і ця їхня нелогічність, поміркованість — досить стильна. Це — остання рисочка їхнього духового обличча і їхніх теорій.

А їхня практика?..

II.

Такъ въ ненастные дни
Занимались они
Дѣломъ.

Як ущухли всі революційні буруни на всеросійськiм морі обивательської дійсности — прийшла черга ліквідації всіляких „фразеольогій“.

¹⁾ „Ibidem“ (у М. Гедзя) стор. 21.

Тоді ото й наші українофільські медузи занудили ся в самоті й хоч була в їх звичка мати хату з краю, то тепер уже нічого небезпечного не було й вони впливли на поверхню. Ще й якими громадянами поробили ся! Впливли — і заходили ся будувати культуру, „творити історію“.

І щож — ніде правди діти — таки сотворили!

Істинно — хоч не рано почали, та багато утяли — „на рідній ниві“, як то вже в їх зветь ся.

Ця еволюція українофільства „блогополушно“ відбуваєть ся й досі. Власне полягає в тім, що українофільський „тіп ідеальний“ перетворив ся на „тіпа практичного“. Поодинокі медузи зпаяно слиною в цілу сіфонофору... Хоч яка була обивательська дійсність, а таки принатурили ся! Просто рекорда „побили“ на практичність.

Перше їхнє діло, то було увіковічення пам'яти „Батька Тараса“. У стольному місті Києві має стояти в цілій своїй красі українофільський монумент великому „мужицькому поетові“.

„Батько Тарас“ (яка, справді, фаміл'ярність? Великий постільки, поскільки „мужицький поет“, а не дійсно велика індивідуальність творча! Це в їх зветь ся: „народництво“). Батько Тарас конче мусить бути в бронзовім¹⁾ кожусі й шапці. Коло його буде

¹⁾ Шкода, що не можна справжнього, натурального! А шапку — з решетилівських смушків!..

Натуралізм та ще „символізм“ тепер уславив ся у їх. В театрі еволюція пішла теж од „співів з танцями“ до „символізму“

темний, злидений селянин з парою „круторогих“ і з возом. Вбога селянська хатина теж з бронзи одлитая, стоятиме оддалік, а довколо неї бронзовий вишневий садок.

Дехто не згожувавсь з деякими деталями. Краще, наприклад, замість однієї хатини — цілий хутір — для такого ж генія? Та й матеріяли — граніт, бронза — не щиро-українофільські. Краще було б поставити з нашої таки рідної глини у виконанні опішнянських гончарів.

В історії українофільства буде колись зазначено і знакомиту боротьбу за університет у Львові, як вона проводила ся на Україні російській.

Величезний то був рух! Очевидно — як і лічить українофілам — рух був папіряно-чорнильний, без всіляких ексцесів, як от прилюдні демонстрації, то-що. Це могло б, звичайно, тільки пошкодити нашій справі! Зате статистика показала яких грізних розмірів набуло українофільство...

Але як бундючно не сиділо українофільство на поверхні нашого життя, а таки ним не обмежила ся наша дійсність. В цю бочку „меду“ таки підкладено трохи „дьогтю“. Хоч і не багато, але того було досить, щоб українофіли не відважували ся ткнувши себе перстом в груди промовити.

— Українство — це ми!

ніби то „під Метерлінка“ та натуралізму з „електротехнікою“ та „машінерією“ що до форми і демократизмом, що до змісту. Багато „ідейного“ шаблону в тій еволюції, та мало... мистецтва!

Бо коли б вони казали це, то воно було б брехнею.

Отже їм лишило ся тільки удавати, що крім їх нікого немає. І вони... Це досить пікантна буде сторінка в історії нашого відродження! — власне про українофільський соліпсизм...

Річ не чувана! В стоячому болоті піднявсь бунт. Прийшов якийсь поетик і кинув їм у вічі — чорнильним українофілам:

— З громадського багна багно літературне зробили ви!

Але ж то був якийсь поетик! На його було випущено собаку. Собака гавкнув, дістав по скільки копійок за рядок віршованої лайки і — все стало як і допіру.

Як почала будувати ся перша не українофільська, а таки українська фортеця, то вони ще нічого не розуміли. І вони собі сиділи й чекали, що ось молоді придуть і поклонять ся їм, високоповажним і вельмишановним, принесуть хабарика, „помажуть“ амбіцію і получат промислове свідоцтво на право звати ся українофілами, чи як по вченому — *patricianum ukrainofilicum* і паспорт національної благонадійности, а заразом і писану торбу „добрих порад“ та „необхідних вказівок“... Але ніхто не приходив! Звичайно на перший раз їм було зроблено належну нагінку, але м'ягко, бо ж не диво, що вони ще не знають „елементарних правил літературної звичайности“.

Перша шрапнеля, що перелетіла українофільські шанці — счинила страшенний заколот і конфуз. Аж роти пороззявляли з дива і очі на лоба повилазили.

— Як? На нас? На батьків?! Свій на свого? За наше жито? За все, що ми зробили для Неньки? Оттакої! Та це ж уже не про нас власне ходять, а о національну справу! Та ж це простісінька зрада народнім інтересам, та... та... та...

По нашому це буде — Оказія, якої не бувало, по російському — Скандаль въ благородномъ семействѣ. У Поляків — замах на мораль пані Дульської.

Ось друга, третя шрапнеля зарили ся в українофільські шанці. „Увы, сомнѣнья нѣтъ“!..

„Аки таетъ воскъ отъ лица огня“... розтала геть українофільська мрія, що мала силу традиції ще з часів Котляревського. Мрія — про „згоду в семействі, про мир і тишину“ та інші гарні речі, солоденькі пасторалі воскового українофільства.

— Розпад та розтіч! Незнавка й нетямучість! Сварили ся патріотичні мастодонти.

— Що то буде? Як їх приборкати?

Боротися з їми? Але це ж їм на руку ковінька.

А не діждуть! Треба лишити ся на високощах. Ніби-то: не варт з їми руки каляти.

— Не залякаєте!..

Вони себе не зрадили. Тактика удавання, що нічого не трапилось перемогла гнів образи — Традиція перемогла.

Та по правді, то й пороху вже не було.

Літа вже в „батьків“ не ті, щоб на одвертий герць ставати. Молодість не вернеть ся, не вернеть ся вона!

І власне що їм треба, отим „молодим“? Не збагнути вже підтоптаному українофільському орачеві і він сердито маха рукою з безнадійним виразом.

— Декадентизм!..

А що воно таке — Господь його святий знає. Є такі хитромудрі слова в стареньких людей...

І мовчала сумно українофільська цитаделя і невеселу думу думала. На звичайну тему.

Як було добре в старовину і які тепер люде поставали та як жити скрутно стало...

І як то таки не догляділи, що таке сміття позросло на рідній ниві?

Гай-гай треба плекати, пильно доглядати дітей. Як не рідних, то бодай онуків...

Щоб не були такі виродки.

Виховувати в суворій атмосфері і оберігати від отруйних впливів. Не треба випускати на шанці. Коли самім не сила вже вилізти, то перечасувати, поки підростуть. А шанці старі, міцні — покищо витримають гряд шрапнелів.

І ось під гуркіт канонади сиділи позачинившись старі. Сиділи й не рипались і не сміли на гору показати ся. Добре зачинили ся. Вчили діти і ґрунтом вчиття було гасло:

— Свій до свого!

А ті, що вносять розбрат та ростіч — вороги. Їх віддано інтердікту, анафемі. Минати їх. Руки не давати їм!

В стані облоги українофільські Дон-Кіхоти вже не могли нікуди їхати. І пішли вони на спочин.

Їм натомість з'явилися Санчі Панси українофільські. Вони вже [не марили про далекі мандрівки. Вони були пристосовані до життя за високими шанцями. Далі вони ніде не бували і нічого не бачили. Коли вони й марили на дозвіллі, то хіба про губернаторство в рідній цитаделі. То були українофіли - практики — Карієровичи.

Ніде правди діти — таки добре заморочило голови українофільство всіх гатунків отим культурницьким туманом „дівоцтву й парубоцтву українському“!..

В літературі українофільство вже локалізовано. Але за для ліквідації українофільства боротьба мусить перейти з літератури в життя.

І тут останнє слово скаже дівоцтво й парубоцтво українське.

— Цікаво!..

КУЛЬТУРНА МОЛОДЬ і ПРОПОВІДЬ ВАНДАЛІЗМУ.

Вѣчная память красивымъ и звучнымъ
словамъ!

Вѣчная память красивымъ и искрен-
нимъ позамъ!

Саша Черный.

Буває слово від діла важніше
Буває діло доброго слова не варте.

Богдан Лепкий.

I.

Наша культура?
„Шматочок“ землі, вкритий полями, гаями, селами,
хуторами, „культурними осередками“ як рідкими оаза-
ми в палючій сонцем пустелі і численими „Сонгоро-
дами“, які є ближчими нащадками Гоголевського „Мир-
городу“...

Навіть та сама історична калюжа серед міського
майдану, калюжа, що в їй „відзеркалюєть ся“ ратуша,
суд і інші магістральні установи — навіть вона досі

існує і „відроджуєть ся“ хоч би в творчости Коцюбинського (опов. „Сон“).

Отже од Гоголя по цей час жиє живісінька стара улюблена „Малороссія“, проспівана, опоетизована од гр. О. Толстого й інших. Це є велике зачароване царство віковічного сну і спокою...

„Хохландія“ — апатична, неповоротна, безжурна, здорова як той віл, червонопика, дебела, — з варениками, „ковбасою та чаркою“, співами й танцями, дівчатами Марусями, парубками Грицями, дідами, дядьками, широкими штанями, салом і соняшниками.

І ось де-не-де на тлі цієї „Соняшної Хохландії“ повстали „осередки культури“, великі європейські міста з широкими брукованими вулицями, геть повнісенькими сновигаючого люду, гремлячих, дзвонячих трамваїв, смердючих автомобілів, у білих рукавичках поліцаїв з ясними гудзиками, кінних, піших, з шаблями і без шаблук, з білетами охоранки і без ясних гудзиків.

Європа в Хохландії!

Величезні кам'яниці — „хмародряпи“, бібліотеки, музеї, театри, журнали й газети, хроніка самогубств і карети швидкої допомоги...

Усюди таблиці „панською“, городською“ мовою.

— Остерегайтесь поддѣлокъ!

— Берегитесь карманщиковъ!

— Скорѣе кончайте свое дѣло и уходите!

Тут усе „городське“, тоб-то „панське“ — і вбрання і мова й будинки, та що!.. навіть природа!

Підчекрижені стоять дерева, де тільки краєвид мальовничий — „ресторація“ з оркестром.

І все чуже, вороже тій стихії, що навкруги цих осередків, що ходє мальовничими яскравими плямами по цих сірих вулицях де-не-де в постатях молошниць.

Ось ніч. Електрика панує на вулицях. Великими лавами сунеть ся народ у розчинені двері кінематографів задовольняти свої очевидно духові потреби.

Ось „пригоди Дурашкіна“, Пінкертони-шпики, драми і феєрії „только для взрослых“...

Ой, тай гарні ж вони,
Наші села здаля,
А з близу позирни —
Утечеш відтіля!..

Так само хочеть ся забігти і від цієї „Європейщини“ як і з того села „мальовничого“. Однаково бо чи то „по хатах“ ходити, чи по „сум'єснихъ“ кватирах у хмародряпах-домах.

— Придивись до людей:
Окує тебе жах,
Стогін зрине з грудей.

Де злидні там нема культури. Там распуста, „хамство“, „деморалізація“...

Універзитет? Але ж там вчить ся студент Голубев, там навчає профес. Сікорський, та профес. Флорінський (ті, котрі...), там академисти, там поліцаї біля воріт...

Очевидно дійсна культура, то фантом, то мрія, вироблений головою контраст, яко заперечення нашій сучасности, нашій дійсности.

Коли знищення цієї дізгармонії є метою цілого „людства“ і становить зміст його поступу, то це „людство“ занадто багато має поглядів на це все і методів як того доскочити.

Передовсім багато в тих поглядах фетішизму.

У нас той фетішизм досі в двох формах виявляв ся.

Власне: українофіли сотворили собі куміра з — українського мужика.

Звичайнісенький український мужик у цілій своїй натуральній безпосередности — зробивсь об'єктом українофільського культу.

Це ж його тепер мають поставити на п'єдестал, це ж йому тепер ставляють (а не Шевченкові!) монумента!..

Але є ще інші фетішисти, крім українофілів і то власне наші хатні „западники“, наші доморослі „європейці“.

Вони вже ліквідували культ хатніх божків, але тільки для того, щоб на порожнє місце понаставляли нових божків, присланих по пошті з Європи.

Різнація вся в тім, що божок українофільський — некультурний, а їхні божки — все найновішого виробу ще й „єдинонауковим способом“.

Коли отже прийшли творчі одиниці українські — були вони цілком самотні.

„Народу“ аж... трийцять мільйонів (і навіщо, Господи, такого багато?.. Хоч би трошки менше!), а проте життя — пустеля і навкруги безлюддя.

І ось тужать молоді українські поети:

І рветь ся стогін із грудей:
Нема людей! Нема людей!
Нема людей — самі дома,
Кінця і краю їм нема.

(Будяк).

Кого ж кохать в хвилину сил розцвіту?..
В безодні туги, сліз, журби?..
О, не знайти мені святого цвіту,
Бо скрізь підлесливі раби!..

(Меприцький-Грановський).

І немає таких ворогів, що з ними можна було б сплести ся в шаленій схватці, в останнім герці, щоб скоштувати цілого захвату боротьби, щоб відпочити після пекельного напруження сили і відчутти щастя інтензивного, буйного життя. Щоб у тій боротьбі змиряти силу свою, знайти себе, зреалізувати поховані можливості в собі...

Друже мій — вороже! стати до бою
Всіх нас примушують поклики чести.
Будем же чесно й одверто з тобою
Прапори нести.

(Чупринка).

І скрізь тут зло..
Душа мириться з ним не хоче
І корогву протесту піднімає,
Вся кров з образи так клекоче,
А глянеш пильно — ворога немає.

(Шановал).

Ворога дійсно культурного й свіжого — нема. І в цьому трагедія справжнього борця, а не Дон-Кіхота.

Той і з вітряками битиметься, тому й не треба справжніх ворогів.

І ось потенційна сила не переходить в акцію, не вибухає. Нема каскаду полум'я, дощу, куль. Шрапнелю в сиру землю заривається. І нічого не змінюється. Дарма, що раз, напр. сподівалися навіть епохального з'явища. Де там!..

Відбувається процес зросту, купчення сил, утворюється ґрунт для боротьби.

Покищо творчі одиниці засівають зерна на піскуватому ґрунті. У всякім разі чогось не стає...

Таки водяться в нас книжники, що чи не „все знають“ і з певністю вказують шляхи всім і кожному.

Це просто так би мовити „енциклопедисти“. Твори їхні нагадують глупу старовину, (десь рр. „1241 — 1621“) наче як ось „Кройника о разныхъ речахъ — тут найдеш чого потреба“.

У їх знайдете все „чого потреба“.

А ось каже приміром Бернар Шоу:

„Здібна людина творить, нездібна навчає“.

Гріх сказати, що вони нездібні, але вони — страшенно добрі і це погано. Сказано — дав Бог копійчку, а чорт — дірочку і пішла Божа копійчка крізь чортову дірочку. Українофіли навчають найбільше про всілякі національні обов'язки.

— Ви Українці? ви повинні робити те-то і те-то...
(а оце вам — зась! Ми вже краще все знаємо).

Наші європейці наввипередки з українофілами навчають иншим повинностям, клясовим передовсім мішма з національними.

І коли прийшли вільні люде, цілковиті безбожники, на яких прапорі було єдине слово — Свобода! — їх загалом не розуміли. Недочували. Що? Сваюля? Деморалізація?..

А ці гордо стали й сказали про свої права, яких вони таки собі виборять, будь що буде. Перше:

Ми маємо право бути Українцями! І ми робитимемо те, що нам треба буде і як треба буде.

Далі пішло ще гірше. Щось просто неможливе. Мусіли наші культурники вуха свої культурницькі затуляти. Як же ж! ось маєте таке:

„... треба виховати себе на вандала...

Довести свій егоїзм до найвищої степені розвитку, до безумства любить життя, прагнути особистого щастя— щоб почувти на собі ті пута, які сковують одиницю; розвивати в собі до останніх границь альтруїзм, — щоб відчувти страждання цілого людства; прагнути свободи — щоб побачити пануюче в житті рабство; упиватись красою, щоб ненавидіти життєвий бруд — от що значить виховати себе на вандала...

Научитись безумству — і тоді руйнувати. Запрагнути свободи — і тоді іти... до народа, та не тільки з великої любови, але й з великої ненависти до нього. Народ — це не тільки гурт... бідаків, яких можна і треба жаліти, це zarazом і копода на дорозі свободної людини...¹⁾.

¹⁾ А. Товкачевський: „Утопія і дійсність“. Стор. 115—116. Підкресл. В. К.

Тю на його! „Вандалізм“ якийсь! Вчити ся (??!!) безумству! Народ — колода (здорово!) ненависть до народу!.. Що воно за фразеологія?

Це ж просто — смішно та ще коли про це, прошу вас, говорять з поважною пикою...

Так! Одним то була просто нісенітниця і образа найкращих почуттів, за для других це було — некультурно.

Це була спроба навчання рабів свободі. Так, це таки було навчання!

Ну й звичайно, що з того вийшло. Аж нічого сенько.

І щоб навчати треба мати на те якийсь патентик, щоб не спитали: „а що він за один?“ То вже так...

Ото ж і далі слухали патентованих. Це було звичайніше, лекше—бо по шабльону. Шабльон панує безроздільно. Нема незалежних одиниць. Індівідуальностей. Млявість. Сірість. Нудота. А-ні руху вільного! Іділлія та й годі. Хоч би тобі який небудь малесенький „ексцесичок“ як то „свойственно молодости“, так ніж! Все добре аж занадто, аж до нудоти добре! Така вже однодушність попеляста, що й Господи!..

Сказано: культура!

Отака наша „Європа в Хохландії“. А яка ж насправді Європа? Що там робить ся?

II.

Старенька бабуся Європа „гнила“ Європа таки підтоптала ся. Вже що вона тільки собі, сердешна, не робила?

Труїла ся на своєму віці чи не всіма отрутами світовими, а таки, нівроку, дожила ся до віку, коли й жити не хочеть ся. Почала охкати — хоч би вже швидче!

Сидить собі на призьбі проти сонця і марить! То вона потопа з головою в гуманізмі, а то мріє про якогось Східнього Вандала (молодість згадує!), що прийде і одним ударом спинить серце, закінчить її стареньке животіння.

Як набридне будувати повітряні палаци спокою все-світнього й братерства народів тоді жебонить нетерпляче:

„Нехай прийде якийсь варварський геній без читання, без критики, без міркування, без відтинку і вдарями сокири відкриє наступний вік серед яркого полум'я істини й реальности“¹⁾.

Уже ж він був раз, той східний вандал — Бакунін, уже ж приходив руйнувати „гнилу“ культуру, та ба! Отруївся сам і помер.

Але лишив ся дух той вандальський в Європі після його і так воно не минуло ся. З того часу слав'яне

¹⁾ Гиляровъ: „Предсмертныя мысли XIX в. во Франціи“. Стор. 214.

почали приходити в Європу вчити ся свободі, якої не знали вони, бо були споконвіку раби (слав'янин — sclave — раб!).

І коли їхні перші наївні мрії анархичні розбили ся — пірнули вони з головою в море західної культури і прийняли її вже цілком, без критики, без аналізу.

І виробила ся традиція (чисто рабська): все приймати, що іде з Заходу. Пішли в найми до „варягів“. Приймали як останнє слово те, що вже на Заході було викинуто з ужитку.

Вчорашні анархисти поставали сьогодні марксистами.

Це стало ся певно тоді, коли Маркс признав ся, що він — не марксист...

І які ж, які пригодоньки трапляли ся цьому Рокамболові од соціалізму і в яких то „перепльотах“ та переробках не був той марксизм!

З часів інтернаціоналу марксизм пішов у бакунінському вбранні¹⁾ в мандри по світах.

В тих мандрах переріс марксизм свого батька, небіжчика Карла старого й дядька Фрідріха і як би тепер довело ся йому вернути до їх, то тільки в постаті блудливого сина. Таки багато було того блуду, що вже там! Але були і добрі діла — нема чого крити.

¹⁾ Допіру вживало ся слово „комунізм“. Слово, що вигдав Колінс: колективізм, ужив у перше Бакунін на бернським конгресі р. 1868.

З таких добрих діл — величезний поспіх в ширенні соціалізму (хоч і ціною „опошлення“ ідеї учителя!) і прищеплюванні його широким шарам людности.

Тая дегенерація марксизму, що вона одбуваєть ся тепер є смертельна тільки для його, а не для соціалізму в цілому і не для Маркса яко палкого пророка соціальної справедливости, яким він власне був під холодною машкарою безсторонньої наукової об'єктивности¹⁾.

Як „дегенерація мавпи утворила людину“, то так і розпад марксизму дасть тільки новий розцвіт соціалізму на цілому світі.

Ця дегенерація відбуваєть ся в двох напрямках: дещо рудіментуєть ся, дещо нове наростає.

З того часу як німецький марксизм у формі соціально-демократії дав на виборах до рейхстагху три мільйони голосів, а потім чи не парламентську більшість; як французький марксизм дав Мільєрана в міністерство — міг був радісно сказати міжнародній соціалізм словами Тертуліяна на адресу пануючих клясів:

— Ми вже є всюди! Ми в народі, ми сповняємо сенат, форум. Лишаємо вам ваші капища. —

Хоч власне крім „внутрішнього задоволення“ не було нічого, бо ще добре тая окошила ся побіда на тому ж таки марксизмові.

¹⁾ Див. хоч би Лео Бельмонта: „Соціалізмъ и справедливость“.

Для його власне була вона — початком кінця.

Почали ся ересі, розколи, ворожнеча...

Ось Жорес висьміює німецьку соціалдемократію з її трьома мільйонами голосів і майже цілковитим безсиллям у державі. Ось гедовці глузують з Жореса, що його улюбленик Мільєран насилав військо на страйкарів...

Та!.. не історію ж тут писати?.. (То вже діло людей вчених-перевчених, а ми люде прості).

На носі німецької с.-д. вироста зненацька така гуля, якої десь певно не було і на носі алжирського бея, а саме реформізм.

Цей „бутондамурчикъ“ (перепрошую за вульгарне порівнання, але...) дістала соціалдемократія німецька од „невінчаного шлюбу“ з парламентарізмом, коли ватажкам, що пролізли в рейхстаг та закортіло аж-аж-аж погуляти у високу політику.

І ось вони іззіли од Бернштейна комплімента, — що був їм гірше ножа гострого! — про те, що в їх зостало ся од колишнього тільки — революційна фразеологія, а фактично німецька с.-д. є просто партія реформ, звичайнісінька собі опозиційна парламентська партія.

„Батько“ Каутський звичайно образив ся, але... ситуація од того не змінила ся¹⁾.

¹⁾ К. Каутскій. „Къ критицѣ теоріи и практики марксизма“. Стор. 241.

В Швейцарії та Італії лишив ся й досі дух Бакуніна, а у Франції був Прудон, що теж наклав своє тавро на рушення мас.

Врешті маємо другий „невінчаний шлюб“ марксівської догми тепер уже з анархізмом.

Найшла ся й дитина од цього шлюбу нащадків „східнього вандала“ з європейцями — то власне революційний сіндікалізм.

Як реформізм з правого так сіндікалізм з лівого боку напали ся на соціяльну демократію. Кумедно, що це повстання йшло під прапором чистого марксизму, од якого, мовляв, десь заїхала соціяльна демократія.

Реформісти закликають її кинути революційну фразу і вийти на „широкий шлях реформ“, перейти до реформаційного діла (парламентаризму, міністеріялізму, муніціпалізацій)...

Сіндікалісти закликають соціяльну демократію од революційної фрази до революційного діла. Вже як вони те діло розуміють — то инша річ. Для одних то той же само замаскований реформізм, за для инших то економічна, тільки економічна! діяльність, для инших навіть — терор!.. Це останне як анархістичний рудімент. Бомбізм — то фетіш анархістів!.. Але... „ша! Пашка мовчить!“...

Сіндікалізм, що не визнає майже цілком ніяких партій, ніякого „політикерства“, накинувсь був на парламентський соціялізм с.-д-тії, що йде у гендель з пануючими клясами, виторговує в їх собі полегкості, замість — бороти ся з їми.

Як божок реформізму є парламентська робота, то так божок сіндікалізму є професійна спілка, біржа праці.

Як соціяльна демократія довго уперто не хотіла визнавати за революційну зброю загальний страйк, то так сіндікалісти позичають в анархистів його вузьке розуміння, яко єдиного засобу боротьби. Але проте в сіндікалізму є дійсно творчі моменти, коли він прокладав нові шляхи міжнародньому соціялізмові. Це власне була перемога Загальної Конфедерації Праці у Франції¹⁾. Взагалі ж про сіндікалізм можна сказати те, що мовив Бернштейн про с.-д-тію — багато революційної фразеології, а як пошкребти... Лягардель писав приміром, що програма сіндікалізму містить в собі ідею: протиставити буржуазійно-капіталістичному тероризмові, на випадок потреби — робітничий тероризм.

А на конгресах в Марселі і Турі резолюція Фернанда Пелутье висловлюється за те, що

„... народ не мав ніякої користі од кривавих революцій... озброєне повстання тільки дало б пануючим класам новий причинок втопити в робітницькі крові їхні стремління до волі“.

Загальний страйк та ще антімлітаристична пропаганда у їх не тільки полекшають майбутню трагедію світову, а простісіньки-навпростець — усунуть її... Спасенна віра!

¹⁾ В. Черновъ. „Теоретики Романскаго Синдиклизма“. Передмова до книжки Люї Поля—„Історія Синдикалізма во Франції“. М. 1908. Факти й цитати — звідти.

Сіндікалізм як програм, сіндікалізм як метод і знов як тактика, — то є „три більшія разниці“. Не однаково те все і в ріжних його теоретиків — у тих Сорелів, Бертів, Лягарделів, Леоне, Лябріола... Спільне в їх — більша або менша неприхильність до с.-д. ортодоксії й реформізму (та ще чисто інтелігентська ненависть цих усіх інтелігентів до... інтелігенції).

Берт глузує з Геда, власне з його фрази: „Од вас потрібують не героїзму, тільки вашого виборчого бюлетеня“ і каже, що Сорель „робить розуміння соціалізму героїчним“, обстоює революційну екзальтацію робочої енергії, але... побачимо далі, що зостається в їх од того героїзму!

Ось Леоне співає вже иншої. Він просто каже, що надсильство не є творчим фактором в історії, для справжньої сили, мовляв уже не треба надсильства — вона просто „візьме і зробить“, що там треба... Далі в його підкреслюється процесуальність соціалістичного руху, який є міцним штовчком, що повертає соціалістичне рушення до прозаїчних умов свого існування¹⁾.

¹⁾ Наука європейська теж суспіль майже апологія „прозаїзму“. Ось Мечніков дає свою теорію ортобіозу (вульгарно: щоб люде по 100 год жили!..) і повстає проти загального виборчого права, референдуму і за приватну власність проти колективізму —

Що то Франція! „Нѣтъ лучше въ мирѣ края“.
 Що то Париж! Пастеровський інститут!..
 — Расея, Расея, жаль мне тебя!
 Бедная, горькая доля твоя!..

Далі ще краще.

„Життя не підлягає ідеалізації. Тому соціалізм, що виходє з самих джерел суспільного життя... не є ідеалом, але класовою боротьбою. Ідеал абсолютного людського щастя навіть важко формулювати“.

О! Од революційної фразеології зостало ся... „комбінація з трьох пучків“¹⁾. Це вже щире й одверте — бернштейніанство!

Звичайно далі вже маємо

„Благорозумне щей здорове діло сіндікальної організації, що знає органічно комбінувати навкруги найпотрібніших функцій відпорности ще й солідні (букет!!) дільно складені системи кооперації і самопомоги“...

Ху!.. Аж зануда бере так воно „здорово“! Ну вже „конешно“ потім з'являється теорія стадій, різні „етапи“, „дух і розумність будівельної активності“ і — „безперервна революція“.

Але знову інші з поміж сіндікалістів глузують з „ледачої революції“, з того „— нешкодливого пророкування дальшого ходу соціального процесу, саможерного капіталізму, який, мовляв, автоматично буде розчавлений самим розвитком своїх власних сил“ при чім пролетарії тільки „повинні допомогти буржуазії у виконанні цього таємного акту схованого самогубства“.

Поглузувавши вони з того взивають це „мішаниною економічного матеріялізму з об'єктивно-технічним фаталізмом знищення капіталізму“...

¹⁾ Дуля.

Але й самі вони не менші еклектики. До того тато сіндікалізму — Сорель — не позбувсь хиби всіх ортодоксальних марксістів: питання про те, чи не слід, часом якимись засобами активно допомогти посьпіхові капіталізму? Це б то ставить соціялістичну творчість в цілковиту залежність од творчости буржуазії!

Найбільш революційний з їх, Лябріола, провадить блискучу антитезу методу революційного і реформаційного на прикладі протестантизму та французької революції¹⁾. Тут „на горіхи“ мають не самі — но реформісти!

Взагалі сіндікалісти часом дужі в критиці соціальної демократії і власне в цьому полягає вага і значіння їхне в соціялістичному русі. Що до власних концепцій, то тут у їх такий гармидер, що вони й самі в йому не з'орієнтують ся.

Лябріола наприклад якось дивно з'єднує в собі навіть прихильність до с.-д-тії з прихильністю до ...анархізму! Далі вже іти нема куди. Це вже невилазні нетри і марксізму і для соціяльдемократії. І це зародок чогось нового й свіжого, що його ще не усвідомлюють собі самі сіндікалісти.

Сам по собі сіндікалізм, як соціяльне з'явище, як масовий рух — дасть більше ніж його теоретики. Він утворить якісь нові форми боротьби. Так чартізм утворив з власної практики — ідею загаль-

¹⁾ А. Лябріола: „Реформизмъ и Синдикализмъ“ С.П.Б., 1907 Розділ I та II.

ного страйку, а теоретики, як ось Енгельс і соц.-демократія — довго не хтіли його визнавати¹⁾, аж нарешті „батько“ Бебель освятив його.

Коли соціяльна демократія опинила ся не на чолі („Перший, мовляв, загон всесвітнього війську“...) пролетаріату, а віч-на-віч із їм перед його трибуналом, то й сам пролетаріат, що емансіпував ся од соц.-демократії опинив ся віч-на-віч перед великими проблемами сучасности.

Щоб не далеко ходити — „буржуазна“ (Каутськ.) національна проблема наприклад!

Як же тут вивертають ся соціяльдемократії недержавних народів перед державними, як силкують ся захистити свій „еретичний“ автономізм од централізму соціяльдемократій пануючих народів! Аж бере живий жаль з тих зусиллів! І як радіють маленькі соціяльдемократії, коли великі виявляють прихильність, хоч поганеньку, хоч на папері!

Та не тільки це!..

¹⁾ Про це все дуже цікаво в Чернова. Загальний страйк, що тепер розпочав ся в Бельгії мав теоретичних ворогів в особі лідерів партії!.. „Лідерам Вандервельдові, де-Брукерові й инш. довело ся під свист 20.000 натовпу вмовляти робітників (не страйкувати). ...На конгресі були проти страйку всі лідери: Вандервельд, Гюїсманс, де-Брукер... За страйк висловивсь один (Інселе, бувший робітник?) і... увесь конгрес голосував страйк“. („Голос Труда“, ч. 5).

III.

Годі з Європою. На сусід поглянути! І то передо-
всім — які пригодоньки були марксізмові в Москов-
щині.

Скоро він сюди заїхав — одразу „блискучо побідив
народників“ як висловивсь славнозвісний П. Струве
в передмові до книжки Бернгарда, „Борьба поляковъ
за существованіе въ Пруссіи“ (Євангелії для наших
культурників!).

Побіда ця стала ся завдяки перш за все чудо-
вому перекладу марксової науки, що зробив „для про-
стаго народа“ сам д. Струве. В житті вона увійшла і
відзеркалила ся в літературі в досить коротенькій
формулі, зробленій од Вересаєва ¹⁾):

„Просто, ясно, за чверть години цілу філософію істо-
рії засвоїти можна. І для всіх зручно: хто не хоче нічого
думати — для тих уже все передумано, пережовано і в
рота покладено — застаєть ся проковтнути. Хто не хоче
нічого робити, для тих історична неминучість все сама
зробить“.

По цій формулі та ще з книжечкою Вормса „Обще-
ственный организмъ“ під пахвою і пішли писать гу-
бернії. Але славянська вдача норовиста й балакуча,
до високих матерій прихильна (Чехов ще знайшов!) і
ось як ті гриби поросли — фракції, фракції, фракції...

¹⁾ Цитую як запам'ятав з книжки Ю. Александровича
„Послѣ Чехова“, т. I.

Зрештою маємо сповідь російського „тата“ Плеханова скажем на лондонськiм з'їзді¹⁾ Р. С. Д. Р. П.

„Ми“ — це „меншевики“, а „вони“ — то вже „большевики“.

Тут Плеханов обурюєть ся між иншим проти Маха та Авернарiуса (Луначарський колись хотiв підсунути їхню філософію під марксiзм російський, але Плеханов сказав „зась!“ і оповістив, що з Лучанарського „никоторий марксiст“) ²⁾.

Щоб досолити „большевикамъ“, він, звичайно, теж „отлучаєть“ од марксiзму їх і порiвнює (бодай його так порiвнювало!) з бланкістами та соц.-рев.

Потiм прийшли собі „ліквідатори“, ба навіть сiндикалісти-теоретики, як ось Козловський то-що... Взагалі ж російська соц.-демократія — поганенький переклад (бо рабський, літеральний) німецької і має тіж самі властивості з деякими „плюсами“.

Польська — майже так само, тільки ортодоксія там ще більше панує, коли слухати Лео Бельмонта ³⁾.

Галицька соц.-демократія є перекладом польської і тому вона так швидко встигла вже розколоти ся на „полонофілів“ та „впередовців“ як і тутешні — на „москвофілів“ („спілка“) і справжніх українських марк-

¹⁾ „Мы и Они“. Женева, 1907. „Рѣчи Г. В. Плеханова на лондонскомъ съѣздѣ 1907 года“.

²⁾ Застерігаю віруючих, що це я беру не з „священнаго писанія“ але з „священнаго преданія“ Р. С. Д. Р. П.

³⁾ „Соціалiзмъ и справедливость“. „Толпа“.

сістів. (Між двома душами вони хилитають ся і тут і в Галичині) ¹⁾).

Звичайно це все дуже добре. Воно показує ріст руху соціалістичного, а дегенерація марксизму є з'явище, як бачили, загальне.

Марксизм може деклямувати елегію Пушкіна:

„Покорный общему закону перемѣнился я!“.

Отже в нас тепер іде боротьба с.-д. російських централістів з українськими й іншими с.-д. автономістами усіх недержавних народів російських.

До чого вони дійдуть то їхнє діло звичайно і — видно буде. Значіння має те, що майже всі вони люде досить солідні, культурні і тому ставлять ся до всіляких проповідувань вандалізму не так хоч би як... Маркс із Енгельсом!..

„Чудасія! У орла вилупились... кури!“ Маркс і Енгельс зневажали бач „винахідників мініятюрних повстань і ганчирників усяких змовницьких переворотів“.

Але ось, напр. В. Чернов наведе інші слова того ж таки Маркса із „Убогости філософії“ — „війна або смерть, боротьба кривава, або знищення“. Далі з „Ansprüche“ од союзу комуністів до місцевих організацій пораду Маркса не втримувати „так званих ексцесів“ народу проти ненавидимих установ та осіб, що їх ре-

¹⁾ Ось маємо марксіський місячник „Дзвін“, в якому чомусь немає у складі співробітників ймення найпопулярнішого, найактивнішого може з тутешніх марксістів. Диво!

презентують, а навпаки, ще взяти на себе керівництво ними.

І навіть поміркований Енгельс в супереч млявості й блідості багатьох суспільних рухів його часу, вихваляв „robuste Vandalismus“ старих селянських війн!..

Ще інші „блискучі вогневі слова“ Маркса наведе Чернов та — чи не досить уже? Це ж не „студія“ якась, тільки побіжний перегляд.

Блискучий контраст до того дають слова російського марксіста В. А. Поссе („єдино-дійсного марксіста“ як узивають себе деякі сіндікалісти, щоб досолити соц.-демократам):

— „Не патюками крови, не різницями й не смертними карами знищить пролетаріят сучасне царство надсильства людини над людиною, — ні його засоби визволення нові, як нова його натхненно-висока історія, як є новий його чудовий ідеал“.

Блискучі словеса! І як культурно і — естетично і все таки чомусь згадується поетичний жарт Олеса про орла та курей...

Він направив в небо льот,
А вони — на смітник.
Чудасія! В небо він,
А вони на смітник!..

Воно „конешно“ — соціалізм вище над усе ставляє цінність людського життя, людської індивідуальності і її правів на існування ¹⁾...
.....

¹⁾ Чернов — передмова до книжки Люї Поля.

Дух „східного вандала“ Бакуніна покликав до життя італійський, взагалі романський революційний сіндикалізм, як теорію. Цей вандалізм, європейській акліматизований, позбув ся всього анархістичного лахміття і устами Лябріоли він висловлює сподівання і тепер як і колись старенької бабуні Європи: „ex Oriente lux!“ Він каже:

„Ми, західні соціялисти, любуємо безмежно з наших далеких товаришів, які, здаєть ся, розбуркали в соціялистів цілого світу вже чи не геть приспане почуття героїзму. Призирство найвище до життя, байдужість холодна, з якою вони — дівоцтво і парубоцтво — йдуть без вагання назустріч своїм завданням, є за для нас найкращою запорукою, що російські соціялисти виховують партію, що в їй мізерний опортюнізм і дрібні пільги моменту завше були у зневазі“¹⁾).

Гай-гай як іще далеко до такої єдиної соціялістичної партії! Наші „жоресовці“, „гедовці“, „бланкисти“, „автономісти“ ще далеко не збапакали ся... І еволюція марксизму ще не закінчена.

Нема чого отже шукати по Європах! Вони од нас чекають!.. Мусимо ми показати Німцям, Латинцям... що слово „slave“ вже не має реального змісту, що натомиць на арену історії нові виходяль молоді народи, щоб записати нові ймення на сторінках великої хартії світової культури.

І не слиною писатимуть...

Старенька бабуся Європа поглядає на Схід і чекає. І зарниці займають ся по цілому Сході, далекому,

¹⁾ А. Лябріола: „Реф. и соц.“. Стор. 4.

близькому і тільки Схід серединний спить наче соном зачарованого велетня Святогора...

Коли Європа потопа в гуманізмі, то народи російські — просто в хамстві.

IV.

Крім публіцистики маємо елементи вандалізму в молоді й українській поезії. Олесь мовив перший:

Вдарь не в дзвін, а в серце дуже.
Зваж ся жить, або не жить
І каміння закричить
І запалять ся байдужі.

Елементи вандалізму маємо в творчості Будяка. Його вандалізм ще первістний, сказати б вульгарний, анархістичний.

Це властиво теж саме бакунінство, хоч і взяте з других рук, так наче од його однодумця Елізея Реклю. Анархізм Будяка полягає в тім, що він тавруючі міську цивілізацію кличе... в степ! і то всіх людей, без ніяких одмін.

„Схаменіть ся!.. Я людина. Я частина ваших горя і страстей, — мені жалко вас, пригнічених, розчавлених людей. Гей! . . . Тільки в полі та на волі... родять ся думки“.

І друга анархістична риса — аполітизм.

„По цеглині, як по днині, як комахи по піщині, — ставлять стіну на стіну . . . і співаючи про Волю вперто лізуть в остроги . . . Бути звільна вічним

парієм, рабом я не хочу! Я наскочу на сю череду — стіну, я на голови задурені їм каменю сипну*!

Оце саме „сипну каміню“ — це ж і є анархістичний вандалізм.

Коли вандалізм Товкачевського не був творчий, бо він надуманий, книжний, „з міркуванням та аналізою“ — однословно — з голови, а не з серця, то вандалізм Будяка вже й зовсім не задовольняє, бо це ж виходе — вертати назад просто до... кам'яного віку і пошивати ся в троглодіти! Це правда надзвичайно „стихійно“, але — не зворушує, бо так таки і лізе в голову думка, що то все начитане, хоч би в того ж таки Реклю.

І в Товкачевського і в Будяка все ж таки багато європейщини — в першого це видно ясно, в другого воно ніби замасковано трохи.

Не атавістичний, а справжній, сучасний і тому творчий вандалізм маємо в творчості Чупринки. І це є вандалізм не усвідомлений. Він з'явивсь не одразу і вийшов з природного розвитку поетового, з органічної еволюції цілої його творчості. Тут він був синтезом всіх сторін індивідуальності поетової, вершком, до якого він досяг.

Поет справді виховав себе на вандала, хоч певно не ставив того собі свідомо метою.

Отже маємо справжнього великого вандала — расового, стихійного і безпосереднього.

Зародки вандалізму з самого початку були в його творчості. На наших очах з їх виросла велика грізна постать новітнього вандала. Вперше виразно є то в „Білім Гарті“.

З реготу бурі, з стогону чайки, з сміху одчаю, з проваллів глибоких жалю смертельного та безодні цілковитої зневіри у всіх цінностях життєвих — зродився той вандалізм.

Грунтом плодючим для його в душі поетовій була сила стихійна життєва — естетичне відчуття світу, передовсім — рідного краю...

Італії небо і небо України
Красою і барвами схожі
Як дві дивовижні, чудові картини,
Як дивні! з'явиша божі...

І тільки це єднало поета з життям!

Цей вандалізм одчаю досяг кульмінаційної точки, перетворивсь в екстаз в „Контрастах“ до того, що аж творча людина почала навчати. Але то була проповідь огнена, то було різблення по серцях!

Єдино будуєчий цемент того вандалізму — вічно юний і враз старий як всесвіт...

Кров червона, кров червона
Божим гнівом потекла!
Ось де квітоньки чудові,
Ось шумлять з листом листок...
Більш освяченої крові,
Більш освячених кісток!

Немає в тім і ніякого анархізму, бо не кличе поет всіх людей за собою. Ба навпаки! Він знає добре,

що в житті є Марти¹⁾, що „пекутся о многомъ“ і Марії, які „избирають благу частъ“.

Він знає цю двуєдину правду життя!

І він каже в „Паралелях“ про тих і про других.

Сонце блищатиме над аргонавтами,
Море над трупами блиском мигне
.....
Рухи освячені, кровю оплачені
Тільки під водами збільшують ил, —
Наші то страдницькі сили затрачені...
.....

Тимчасом...

... над морем ніби гноми
Люде сповнені втоми
Проти хвиль будують мол...
.....
— Хто з вузького кругозору
Кине каменем докору
На малих працьовників,
Що під сонцем, ніби гноми
Творють моли і хороми.
Вік віків?

Поет стоїть уже над життям і з своїх високостів може байдужно обдивлятись його.

Пристрасть боротьби десь лишила ся далеко позаду, ще коли не були „сили погублені, нерви розхитані“, коли муза свавільна складала „недостойні жарти“ на зразок „Пісень давнього Бояна“ то-що²⁾.

¹⁾ Культурники та апологети „каганцювання“ на селі теж знаходять суголосні собі мотиви у Чупринки. Було ж у „Раді“ Майстренка ескіз: „Гей на весла“. Гранчаста творчість поета.

²⁾ У віденському часопису „Чорна Рада“ — (вірші „Рада“, „Радяне“ і навіть на поодиноких осіб).

Творчість поета — перед нами і кожний може простягати до неї руки й кричати: „моє!“ Але завше кожний на свій аршин мірятиме поета.

Отож буде „боротьба за Чупринку“ „и об одеждъ его“ метатимуть жребій.

Отже мов розуміння є тільки моє.

В „Апотеозі“ дає Чупринка кінець вандала.

Умірай, як смертельно підстрелений звір,
Що й стрільця розриває на шмаття
І побідно несе на широкий простір,
За небесну блакить в нерозгаданий мир
Всю велику жагу і завзяття.
Сонце блиском мигне на криваві струмки;
Подорожній над трупами стоя,
Всі одважні чуття, всі трагічні думки
В невмирущій мотив перебійно-дзвінкий
Перелле на могилі героя...

Стоїть перед нашою молоддю питання:

— Культурництво чи вандалізм?

І од того, чи іншого висновку залежатиме ритм нашого відродження і його інтензивність.

На мою думку —

У цей час нашим вандалам нема чого нищити. Вандали приходять руйнувати якусь культуру, коли вона досягає стану „вавилонського столпотворенія“.

Коли ж натомість маємо саму некультурність, то очевидно — все спокійно як в усі. Так і є. Все благоденствує!

Вандалів немає.

Очевидно наші проповідники вандалізму вопіють в пустині. З їх „слишкомъ ранніє предтечи слишкомъ медленої весны“¹⁾.

Українофільське багно мусить перетворити ся на торфяник.

І коли поросте на торфянику тім буйна рослинність, тоді нехай ідуть у нетри люде з сокирами.

В Галичині здаєть ся²⁾ — саме робота для сокири.

А в нас — нехай гниє.

Поростуть на гної хризантеми...

V.

Виховувати себе на вандала, на свобідну людину — то чортова робота. Та й небезпечна! Кінець кінцем можна зробити ся рабом своєї свободи, виховати в собі замість свободи похливість перед можливістю підлягти чиемусь впливові. А хто вже цього боїть ся — де ж його свобода?

Ото ж нові повстають небезпеки і не легко кермувати між Сцілою нового фетішізму і Харібдою втікання од впливів.

Новий фетішізм — то власне канонізація письменників молодшої генерації, культ Чупринки, то-що.

¹⁾ Але ось вийшов перший збірник „Українського Студента“, що в йому брешуть нові, весняні незалежні нотки. Десь там на прикорні молодого життя цікаві реакції відбувають ся...

²⁾ Див. напр. М. Грушевського книжку „Наша Політика“.

Знов же безглуздо „бойкотувати“. Цілковитий „скептицизм“ ігнорація їхньої творчости — просто хамство.

Бойкотувати їх це просто бояти ся їхнього впливу, це мовчазне признання їхньої сили.

Чи не краще їх використати? Але в тім користанні з їхнього надбання не йти ж без керми?

Пропустити через сепаратор, одділити сметанку од сироватки, бо і в їх водиці таки багатенько! Світова річ!

З їхньої „сировини“ вироблятимуть ся пів-фабрикати і фабрикати ріжними „фабриками“.

Все, що можна в їх „експропріювати“ для соціалістичної культури на Україні чом не експропріювати¹⁾.

Що після того зостанеть ся — нехай забирають ідеологіи рідненької буржуазії.

Воно однак непотрібне.

І тоді — гайда вперед!

Коли раб од впливів ще більше упокорюеть ся, то свобідний тільки збільшує свою свободу.

В тім то й штука, щоб використувати всі життєві впливи, зостаючи ся собою, збагачуючи свою індивідуальність.

Читав колись про хлопчика-музику. Надзвичайно талановитий хлопець був і під час музичних вправ на

¹⁾ Таки так: на Україні, У-кра-їні, а не в бюрократично-казьоннім „Юго-Западномъ краѣ“. (Термінологія „Завѣтовъ“).

Хто за казьонщину?

роялі він замість стежити по нотах починав імпровізувати. Трапився йому вчитель якийсь Німець-педант. Не тільки не заохочував хлопця, а систематично обезкрилював його: бив по руках, примушував грати тільки те, що стоїть надруковано. Коли ж хлопець не втримував і таки загоравсь увесь в морі блискучих композицій — Німець-педант скептично і злісно жебонів собі по-під носа: це з того композитора, а це з іншого, а те ще звідкілясь... І хлопчисько з одчаєм кидав рояль і заливавсь гіркими — це моє! — голосив крізь сльози. А Німець-педант флегматично „одчитував“ хлопця. „Чим скінчило ся“ — не пригадаю.

Так було і в нас. Наші педанти вже не хлопців, а дорослих брали ся вчити.

Починав Сріблянський — казали „під Писарева“. Починав Чупринка — „бальмонтівщина“. Давали „добрі поради“ Євшанові, бо в його, мовляв, „сама цитата“.

І вони були „праві“!

Навіщо виховувати себе на вандала? Це ж тенденційність! Чи не ліпше безтенденційне самовиховання? Що з того буде? Оригінальна індивідуальність. Яка? Видко буде. З курки не буде орля як не виховуй. Або вийде, крий Боже, якесь „двохголове“ уродисько!

Кожна проповідь чи не є тільки шукання суголосних собі, гармонійних собі? — бо інакше то — гіпнотизація. Фабрика вандалів?!?? Нема чого гірше!

Вандалізм расовий хіба потребує проповіді? А проповідь хіба утворить „громаду вандалів“? А що як

красою пози захопить ся якийсь естет і уявить себе за вандала? Або й хуліган звичайний. І вийде казна-що.

Чи ж спиняти ся на вандалізмові одчаю? Коли ж взагалі спиняти ся не можна, то з конечности поросте з його новий вандалізм віри, тріумфуючий вандалізм перемоги.

Тільки що спільного матиме він з тим „веселим настроєм“ теперішніх філістрів, про яких сказано: „раденьке, що дурненьке“?!

Чи не забагато їх і в цей час?

І вже чи не краще вандалізм одчаю ніж такий, веселий, кирпатий, гигикаючий „оптимізм“? Ще на останку хіба загадати піонера вандалізму в Галичині?

Дуже оригінальна і навіть „таємна“ постать і тому власне його імя так непопулярне серед широких кол.

Нема що казати — у нас мало хто знає Артима Хомика.

Мова ж у його „неможливо галицька“ і цілі нетри фильозофії! Кого зацікавить хоч би „теорія сінусоїди“?

Та він і не пише для загалу і пише мало.

Хочеть ся кінчати цитатою з його.

„А перед його очима розлягла ся його любя Корея, його рай і пекло. Він цілу, до найдрібніших деталів огорнув її своїм зором. Здаєть ся, бачить кожну комашку, що літає в горячому, сонцем пересвітленому, повітрі...

...Все немов застило в якимсь прикрім сподіванні.. Але що він бачить? Немов гадюка в'ється через цілу країну, в правильних скрутах, мов хвиляста лінія, сінусоїда, дорога. І по ній, по тій дорозі без шелесту снують ся якісь

тіні. Їх контурів з першу не пізнати; аж згодом стають що раз виразніші і ах! — це безчислений ряд хрестів. Вони посуваються, немов несені ким звільна, по широкій, проклятій дорозі...¹⁾

Артим Хомик ще додержується строї фразеології — в його фігурує той „категоричний імператив“, у його ще Мус — великий пан.

По при все те з його безсумнівний проповідник вандалізму.

—

¹⁾ „Українська Хата“, рочник 1910. Артим Хомик: „Raison d'état“. Стор. 716.

ТРИ КИТИ.

(Початок ліквідації українофільства).

Є щось „містичне“ в творчості живого народу. Щось є таке, що не підлягає аналізу, чого не може зважити, впередгадати ніяка рахуба і що становить, проте, чи не сутноту життя нації.

Од поетів зветь ся ця ірраціональна невідома великість „Творчим духом“ чи „Душею Народу“. По вченому очевидячки теж можна було б прибрати якоїсь хитромудрої назви, як було наприклад вигадано онту „іннервацію“, що нею проф. Антонович на університеті пояснював антропологічну окремішність українського типу¹⁾.

Але сила не в поетичній містиці як рівно ж і не у вченій метафізиці, лише — в самому факті. Та це є

¹⁾ З одного боку Вундти „науково“ доводять, що є „душа народу“, а з другого Ернсти Паулі „науково“ доводять, що немає її!.. Це зветь ся: „науковий“ о б'є к т и в і з м.

не тільки фактом, а власне фактором, що він творить живу дійсність життя національного перевертаючи шкереберть усі що найкращі, як найнауковіші теорії.

В протилежність українофільській схолястиці та алхімії це можна назвати — „хеція“ національна.

Справді бо: наука хемії знайшла „диво дивнеє“ в річах, які були за-для алхімії безвартні і розвінчала чи не всі цінности схолястичні алхиміків.

У національній лябораторії геть погоріли на попіл усі теорії українофільські, але дивна річ! Як раз тая непотріб, що її з огидою одкидали як навіть шкідливу; як раз вона й пішла за будівельний елемент у національній лябораторії.

Власне три елементи одкинуто з боку національних алхиміків яко шкідливі для нації і власне ці три стають тепер творчими факторами, тим цементом, що з його будується національне життя.

Три „кити“ або три „хо“ — це основа, що на їй Творчий Дух народу тче, гаптує дивовижні, фантастичні визерунки свого буття, тую твориму легенду модерної нації з сирового матеріялу етнографії та „антропології“.

Польщизна... Московщизна... Галичанщина...

Дійсність що „божого“ дня до щенту доруйновує всі міфи та легенди „самобутньої“ химерно „чистої“ нації, що не підляга жадним чужим впливам, а живе і розвивається тільки з себе самої, з якихось містичних джерел творчости.

Але натомість ще більш фантастичні речі творить ця дійсність, що перед їми бліднуть усі містичні при-мари українофільських романтиків.

Зазирнуть цікаво в цю національну лябораторію і побачити ті дивні речі, що тамо коять ся, кмітити ті чудернацькі метаморфози й реакції, які відбувають ся там од з'єднання річей найпростійших, найзвичай-нійших і відомих-перевідомих навіть аж до набридли-вості...

1.

Галичанщина... Скільки того було гвалту патріо-тичного з приводу цієї страшної небезпеки! Які вже анатеми насилано на галицьку мову, правопис і та-кого іншого. Чорнила того скільки проллято і слів погублено ще й кісток „авторітетних“ порушено і по-силано патетично до „нашого народу“, який „не хоче“, „не прийме“, одкине все галицьке!

Зневажано всіма засобами „галицьку партію“, що живосилом заведе оту навісну галичанщину на Вкраїні і веде її до загибелі. І що-ж? Гемонська тая галичан-щина „мов те сміття“ росте та й росте плодючість виявляючи надзвичайну силу і до росповсюдження здатність просто дивовижні.

Вже як не цьковано її, де тільки не винищувано, а вона таки хоч би там що: буйніє і ширить ся. Пра-вопис галицький запановує по книжках раз-у-раз більш,

слова галицькі як ті блощиці обліплюють, присисають ся до „чистої народньої мови“, аж мусять їх із ляком вельмим знаходити найзаклятійші, найзапеклійші во-роги „засмічення“ — на... своєму язиці і — в своїх писаннях... Ї йотоване „засіває маком“ книжки і навіть „ся“ нахабно і настирливо тікає од дієслова.

Та мова й правопис то так би мовити тільки зовнішні прояви галичанщини.

Вона ж у нас укоріняється далеко глибше в житті. Приїхала Галиччина з-за кордону і розсташувала ся не тільки в зовнішніх ознаках позначивши свій вплив, а в ідеях у тім пак внутрішнім настрої, що проймає людину і забарвлює всі її не тільки слова, мову, а й події. Коли галичанщина тонкою плівкою вкрила всю сьогочасну пресу нашу, як то достометно довів д. Нечуй-Левицький, то це було тільки початком її походу на Україну.

Мали вже й другий етап того походу, а саме з'явлення галицької преси. Галицька преса на Україні є фактом і то галицька не з боку фільольогічного, а яко джерело поширення галицьких ідей, галицького способу життя. Метою тої преси є утворити на Україні ліпше й точніше — пересадити сюди галицький тип.

Отже передовсім галицька преса мусить розчистити собі ґрунт і прилаштувати його для прийняття галицьких ідей. Натурально — починає вона з критики місцевих ідей і то в першу чергу домінуючих у нашій

дійсности українофільських теорій. То ще далеко не ознаймує, щоб галицькі ідеї ворожі були духові культурництва, яке складає сутноту нашого українофільства. Навпаки! Галицькі ідеї є культурницькі *par excellence*, але між культурництвом українофільським і галицьким велика одміна справді таки як між небом і землею, літерально!

Українофільське культурництво наскрізь романтичне, тоді як галицьке вже тверезе, принаймні романтичне тільки почасти і то своєрідно на галицький штиб. По друге: українофільське культурництво тяжить до села, на селі вбачає найплодючійшій ґрунт, бо село віддавна, ще в українофільській літературі філантропічно-народницькій вкрито авреолею найсвятійшої романтики — про село і селюків марять усі-всі українофільські Дон-Кіхоти, як про таке місце, куди треба йти „жертвувати собою“, „нести себе на віттарь“ і т. д.

Колись „офіра“ ця „народові“ виявляла ся в читанні „Кобзаря“ селянам, що більше — учителюванні, взагалі інтелігентних професіях, а для де-кого то аж навіть у хліборобстві, хоч це вже не так характерно.

Противно—культурництво галицьке наскрізь міське (і міщанське!) отож і позбавлене всіх елементів (принаймні видимих) національної романтики. Що до походження, то українофільське культурництво виникло з-під впливів московських, передовсім старого російського народництва, тоді як культурництво галицьке

є „другим виданням на гіршому папері“ польської міщанської культури і повстало з конкуренції „ляхам“.

Гаслом йому було: „боротьба за місто!“ з цілим програмом, цілою низкою практичних „бойових“ лозунгів, як ось боротьба за вивіски, бойкотові комітети, сотикові (копійчані) фонди — „на рідний театр“, „на рідну школу“ і т. д.

Як українофільство є апотеоза селянської культури, то так само галичанщина є апотеозою культури міської і міщанської, яка сягає навіть по-за межі „чистого“ культурництва, утворюючи міщанські форми соціалізму, а то: муніципальний та парламентський соціалізм, міністеріялізм etc.

Галичанин належачи до габсбурської монархії любить уявляти себе „європейцем“ і тому його діяльність ввижається йому „останнім зойком Заходу“. Усе як у Європі — європейські форми боротьби, європейська філософія, але в розумінні хіба сказати так бл. п. Семюеля Смайльса—практична філософія „ощадности“, „витривалости“ і т. и.¹⁾

¹⁾ Галицький тип психологічний є спільний і галичанам як таким ц. т. культурникам передовсім і галицьким політикером, власне марксистам. „Ідеологи пролетаріату“ по „духу віка“, по програму, а власне для комфорту — є типові міщане в житті. Яскравий тому приклад польські галичане марксовці, що брали участь у Ягайловських династичних святах. Русини-марксовці в більшості йдуть на буксірі в хвості польських товаришів, які оце нещодавно одібрали в їх у Перемишлі „Дім Робітничий“ — як подає „Рада“ — збудований не лиш коштами польського, а й жидівського й українського пролетаріату.

Галичина іде! І то війною йде на українофільство з важкими обвинуваченнями проти його перед криміналом „всеукраїнства“, щиро галицької ідеї, позиченої у вшехполяків — у противність їм. (А Поляки перейняли од Німців).

Галицький тип — то акуратненький, прилизаний під гребінець волосина до волосини, чемненький „рутенець“ у „глаже“, в крахмальних ковнірчиках, може і в смокінгу, герой біжучої хвилі, власне Поляк, що балакає галицькою мовою, в суті річи — міщанин, міщанин до пес plus ultra. Він є членом десятка фахових і культурних товариств, спілок, громад, пренумератор чисельної преси і то — обовязковий! (Але розуміння обовязку в його — органічне). Він з комічно-поважною пикою шествує на всіх „походах“-процесіях з жовто-синіми прапорцями, на річах протесту і урочистих святах Боянів, Січей, Просьвіт, то-що. Він усе знає, ліпше про все в міру „поінформований“, що стосується ся життя національного, але... все те він робить рефлекторно, ніби під гипнозом, все те в його чуже, а свого краще не питати. Погляди — то погляди тих газет, що він їх пренумерує, тих громад, що до їх він належить. Він занадто урівноважений і діловитий і занадто мало думає. Власне цього йому тільки не стачає. Та воно того і не треба. За його є кому все обдумати і то далеко краще ніж він те був би зробив. Знає це, що то чужий „фаховий“ клопіт і тому... веселий!...

А в тім, хто хоче ліпше довідатись про це: найперечитає котресь число... харьківського „Снопа“ — передовицю про „чемність, гречність та ввічливість“ — ото ж і є квінт-есенція галичанщини.

„Сніп“ і був тією цітаделею галичанщини з лозунгом утворення українського міщанства яко кляси по містах і такою ж етикою і філософією і тими ж таки гаслами „всеукраїнства“ і т. и. І хоч „Сніп“ і впав, але то тимчасово і наші Карли Марцинковські таки своє діло зроблять.

Цей-о галицький тип, то є герой наступної днини і фактично він уже заграбастує собі кін життя, протурюючі з життєвої практики тип українофільський, як занадто архаїстичний і кумедний в наші часи різних інтенсіфікацій, концентрацій, диференціацій.

Так! Життєва практика піде геть в галицькі руки і то не тільки в місті, ні!

Село забере собі теж галичанин.

Українофільство буде зліквідовано в сюди. Тільки на село галичанщина піде без ніяких сантиментів і романтичних грімас, без отих слів про „служення народові“, а далеко простіш — на теплі посади молочарських напр. інструкторів, а хоч і на вчителів, лікарів й інших „непомітних героїв“ — то вже не для злиденного чучверіння в поетично „нетоплених хатах“, а яко члени фахових організацій, що знають за себе подбати. І не збиратимуть круг себе „дядьків“ плакати гуртом за недолею „Наймички“, а потягне у „залю“

та покаже світові діапозитиви про те як доїти кіз, або як позбути ся якоїсь осельні чи що. І за кожну прогаяну на селі годину матиме спритний галичанин грубі гроші, всі онті „роз'їздні“ та спеціальні й інші додатки до місячної платні.

До того і відповідна фразеольогія, хоч і позичена з іншого кола: народне, мовляв, діло є ділом самого народу, а кожен труд повинно оплачувати і взагалі „*chacun pour soi, Dieu pour nous tous*“ — як-то Французи кажуть! — може додасть нам „європеєць“ елегантно крутнувши ся на „американському“ черевіці і крутячі за голову золотого Шевченка, що тіліпаєть ся на масівнім годинниковім ланцюжкові. Темрога... і т. д.

Що про це розводитись? Очевидно це з „кожного погляду“ і з точки погляду національної (утілітарної) політики — тип користний. Ну й нехай собі! Хіба „ми“ не люде? Хіба й „нас“ не кортить на отой Світовий Ринок?

Адже ж туди без галичанина з роду віку українофіли не довезуть на своїм „драбинчастім возику“ вже як не цобекатимуть і не моргатимуть на кляту галичанщину. Подивить ся, подивить ся український міщанин на цих двох і таки вибере собі галицький зразок, ще й до своїх заспіває на мотив: „хто до кого, хто до кого, а я до Панаса“. Видко так воно вже тому сердешному міщанинові на роду написано. А українофіл зостанеть ся ні в сих ні в тих і... вернеть ся на

свою піч, ту „фортецю міцну, де на чатах лежать патріоти“ і доживатиме там свого сивого віку.

Земля ж тобі пером, невтомний працювниче на ниві народній!

Так буде — і вже воно почало ся — зліквідовано воскове українофільство. Чорнильне ще бадьорить ся і все „удає“ що прекрасно на рідній Шипці. А папіряне, о, воно найхитріше! І воно таке готує своїм спільникам, що просто — сядь тай плач! Не дарма ж вони „бернштейніянці“...

Мають нюх українофіли, що не любляють галичанщини: конкуренція!

Боротьба за впливи на українське міщанство — ось чим пояснюєть ся те, що „своя своїх не познаша“ — один культурник — другого. Може й лаятимуть ся — ті тих „полонофілами“, а ці тих „москвофілами“. А в дійсности, то вони обое рябое, нівроку добрі собі міщане як і личить їм бути. Це ж тип — хе! — інтернаціональний. То мають рацію взивати себе хоч і „європейцями“... Однаковісенько.

Щоб вони були Поляками чи Москалями то ні. То наклеп. Але ж коли вже вони „філи“, то не Українці ж вони? З їх тільки міщане, що не мають дійсної національності, а балакають тією чи ишою мовою тай уже.

І все це сама схема, тільки схема. Що то з нею далі станеть ся? Абстрагування фактів дає тільки ро-

блену ясність, тоді як нічого ясного в дійсності нема. Отже побачимо... А поки що — Weiter! як писав Ніцше.

2.

Польщизна... Московщизна... По правді про це не варто окремо розводитись. Власне за це вже говорено коли про українофільство говорено та галичанщину. Московщизна є безплатним додатком до українофільства як польщизна — до галичанщини і не існують як щось für sichis. От і все.

Під час конфліктів конкуренти на українському базарі і допікатимуть одні одних цими „Хо“ аби зкомпромітувати противника перед найвищим „всеукраїнським“ судом, що він зветь ся в українофілів громадською думкою, а в галичан „публічною опінією“.

Українофіли яко романтики умлівають перед „великою російською культурою“, до якої їм певна річ далеко як куцому до зайця і краще б не умлівати, а переймати і перетворювати, на це ж вони не здатні органічно, бо не вганяють і умлівають не перед сучасною російською культурою, а перед бл. п. тією, що була тоді як вони вчили ся ще чи не в першій класі. За це дістають од галичан ганьби „москвофільства“. Катюзі по заслугі.

Галичане надто розважні люде, щоб умлівати перед чимсь і вони просто переймають польську куль-

туру: очевидно тую, яку можна перейняти, ц. т. найпоганшу.

Що є оригінального, утвореного польським духом незаймано лежить для міщанської юрби: так „української“ як рівно ж і „польської“.

Отже годі тут обмежитись тим, що сконстатувати факт цієї контрабанди, яку провозять на Україну галицькі і з України в Галичину українофільські крамарі — з „обох боків кордону“.

Є фактом, кажу, що міщанська польщизна і московщизна приймаєть ся і споживаєть ся українськими культурниками всіх гатунків і стає за той будівельний матеріал, що й гній у мурашнику для комашні.

При тім вищі скарби національні польської і московської націй зостають ся непорушеними і неспога-неними брудними руками. Дзуськи крамарям!

Національна боротьба зо всіма її „консе-квенціями“ стає лозунгом новітньої юрби, яка „організуєть ся“ за для планомірної війни... за вивіски, яка страйкує ...ходить до ненаціонального циркульника і бойкотує ненаціонального оселедця. — Свій до свого!

Інтернаціональний міщанин у ціліндері і в рукавичках з собачої шкури та стилізованім гуцульським топірцем-ціпком у руці — балакатиме міською мовою, краще мовами, в тім числі галицько-українською, а ніяк не „народньою“. То вже ні.

Що це все не „дозвільні міркування“ — є документи.

Галичанщина іде на Україну і несе в собі ліквідацію українофільства — точніше: перше діло ліквідації розпочато власне нею. Але — і це дуже знаменно! — ліквідація пішла з другого боку і це найбільше зле для українофільства — з середини гниє.

У власному таборі власні діти на батьків пішли і поробилися ліквідаторами всього „надбаня“. Оті самісенські Санчі-Панси Кар'єровичі рішучо і одверто повстали проти романтизму Дон-Кіхотів українофільських і ясно проголосили себе губернаторами на першу-ліпшу вакансію. Не допомогло штучне виховання!

В цьому нападі на українофільський романтизм опинилися вони у згоді... з галичанами. „Москвофіли“ й „полонофіли“ — об'єдналися! Проте таки московщина є основою ліквідаторства Санчів-Пансів, та ще яка! ще грубіша, ще вульгарніша як у Дон-Кіхотів. Ті принаймні приймали хоч і перестарілу, але ж натуральну московщизну, а Санчі-Панси беруть ґрунтом малоросійську, хохлацьку покруч — кізяк замість цегли будувати „Національний Пантеон“, чи краще — помешкання для його. Ну та краще розглянути самі документи і зрівняти їх. Нехай самі за себе промовляють!

Документи нещодавно з'явилися на наш книжковий ринок во образі копійчаних брошур — ознака, що

од авторів надавано їм значіння актуального і бажано вплинути як найактивніше на біжучу хвилю українського життя, або як вони висловлюють ся самі: вплинути на маси. Тільки „маси“ тії гай-гай як різнодесь певно уявляють ся обом авторам і конче один одного вважає політичним, соціяльним дальтонистом. Таки так: одному ввижаєть ся все зелене, другому — все червоне...

Спочатку варт полюбувати з того як вони одно-стайно „гатять“ українофільську цитаделю, а тоді вже розглянути те, що їх розділяє, розсовує на ворожі позиції. Загалом можна намітити три моменти: спільне в їх — це раз. Далі — у програмі кожного — річи протилежні, діаметрально ворожі, що перекреслюють одна одну. І ще — критика одного 'дного, коли один про другого розповідає „гірку“ істину, або „виводе на чисту воду“ і тоді по-за змістом слів висовуєть ся зміст річей і багато протилежностей (словесних) зворушливо з'єднують ся, а що здавало ся спільним — розбігаєть ся.

Ось як змальовує один з їх сучасний стан українства, його загальний рівень. Цілковита залежність од російської культури, ідейне розпущення в російськiм морі. Українська преса? — не розібрати чи „хохлацкая“ чи „русская“. Далі — цитати, що їми з'ясовуєть ся рабський, партикуляристичний дух радянства. Політичний атавізм, гермофродитизм, кепська методольогія... Віра в „педагогику“ при роз'язанні соціяль-

них проблем... Убийче порівняння „Ради“ з „Кіевомъ“ Локотя. Рабство перед чужими впливами. Міщанство преси, яка одгороджуєть ся китайським муром од Європи і тим гальмує розмах руху. Врешті проголошуєть ся боротьба українофільським теоріям „аполітично-культурно-національно-сантіментального українства“. Це говоре ворог „зовнішній“. А ось що каже „ворог внутрішній“.

Преса рахитична. Принципи національного обов'язку нікуди не здатні як „ідеалістичні“. Цей „героїзм“ треба одкинути. Драгоманів зі своєю „педагогікою“ — ні до чого. Взагалі „маємо вартових нашої національної ідеї, які за дубілиць під гіпнозом романтики і силкують ся доказати і собі і другим, що все йде як слід і „на Шипкѣ все спокійно“. Це все мовляв — стареча „імпотенція“, тай годі. Ці діди „морочать“ людей „ось уже 10 літ, найкращих літ нашої національної весни“ і просто нема чого робити „серед такого благополучія“¹⁾.

І таке каже не хто-небудь, а свій же, свій, радянський птах, як то видко з нотатків, що покинув рідне кубелечко. Одно про їх можна сказати: „дожили ся!“ Якже ж таки, чули: „імпотенція!“ Хоч сядь тай плач.

Обидва одноголосно констатують крізу в українській дійсності і однакові показують причини до того—

¹⁾ С. Пригара. „Од романтики до реалізму“. (Одкритий лист до земляків).

українофільство. Але кожний свою пропонує панацею за для гоїння цього національного „романтизму“.

Один — цілковите культурництво проповідує.

Другий — війною йде на „аполітизм українського міщанства“.

Формально, то це позиції діаметрально ворожі. Але ж і з діаметрально-противних позицій можна часом прийти до однакових висновків. І дійсно — приходять.

Реалізм. Організація мас. Ріст капіталізму. Урбанізація. Американізація. Під цим очевидно обидва підпишуться. Ясно, що в останньому випадку єдність теж чисто формальна. І коли добре пошкребти, то можна побачити, що хоч єдність і формальна, але ворожість позицій не менш формальна і — під дуже великим сумнівом. Але попереду варт побачити, як один одного „оголяє“ і показує все, що було б инакше неясне.

Засуджує один українофільський романтизм — засуджує і другий, але перший хитро підморгує: „Зажди, братіку, ти теж романтик, не крийся, однаково зараз покажу!“ І показує. Ось що каже про українських „есдеків“: „В смислі марксiзма вони очевидно реалісти, але в смислі національної політики — такі ж самі романтики як і інші групи в українстві“. Мають комплімента! Можна хіба додати, що і в „смыслі марксiзму“ вони теж романтики, але про це трохи згодом, а тепер ще — як марксiст оголяє „реаліста“

і доведе, що власне він... українофіл. „То є безперечно сумний, але факт, що многі (з т. з. свідомих Українців), котрі кплять з „тоже Малороссов“ — в суті річи багато є ближчі ним, як самі гадають“. О! Не дарма так і піклують ся про тих малоросів, що аж „програми“ для їх складають національного прозелітизму!

Після критики ворогів кожен з їх дає свій власний програм і то варто того, щоб на йому спинити ся. Галицький марксист балакає натурально „по-європейські“. Нехай так! Отже інтересно не лиш те, що він оповіщає на Україні московську небезпеку, а скорше те, як тую небезпеку змальовує.

Візантізм є сутнотою й ґрунтом московської культури. І той час в наслідок своєї „діялектики“ протиставлює цьому Захід і „Рим“ — яко квінт-есенцію європейськості. От і вже. Схема готовісінька. Певна річ, що далі все сильне просто: візантізм — гидота, „Рим“ — цяця. Такий примітивізм досить зручний з технічного боку, бо ним легко досягнути ясности, але тою ціною губить ся вірність і правдивість. Це й зле. Що до Заходу, то наш європеець розводить ся про його в щонайтепліших висловах, аж нарешті мусить читач пересвідчитись, що то є якась Апельсинія, котра тільки заслуговує на всяку пошану. І коли впливи і залежність од Московщини він жорстоко таврує як рабство, то робить це не во імя С в о б о д и, лише во імя нового Господа— „Захода“. Тут зустріваємось тільки з новою формою фетішізму.

Візантизм московської культури — тут автор робить рострілення шрифтом: „відриває нас від безпосереднього контакту з європейським культурним світом“. І в іншому місці: „віра в єдиноспасаємість російської культури (знов розстрієлння — „затямте собі!“ мовляв) замикає нам дорогу до першого джерела всякої культури — до Заходу“. Он як. Далі він¹⁾ констатує той сумний і очевидно небажаний факт (а ще марксіст!), що московщина не обмежуєть ся російською Україною, а переїхала вже у Галичину. „Не кажу — каже — про москвофілів, говорю про те заінтересовання всім російським, котре виявляє навіть українська галицька інтелігенція. Перекладають ся російські наукові твори, вчать ся російської мови, газети заповнюють ся перекладами з російського, не маючи часто жадної літературної вартости і пр.“.

Далі критикує так само небажані політичні російські ідеології, власне так зване „есеровство“ і рішучо повстає проти репрезентантів російської культури. Критика російського „есеровства“ така. Воно не розуміє движучих причин історії. Виявляєть ся в двох річах: 1) безоглядній вірі в силу одиниці — 2) в силу людського слова. Инакше — терор і проповідь. Далі наведе слова польського проф. Здзеховського про терор, яко вияв нездатности до тревалого, довшого виявлення енергії і одного Англійця про ті ж дефекти

¹⁾ Дм. Донцов: „Модерне москвофільство“. К. 1913.

„російської“ вдачі — „брак оригінальності“, „конвульсійну енергію“ і „страх відповідальності“.

Репрезентанти російської культури ці три: Толстой, Горький, Ленін. „Я, — каже автор — не заперечую ні генія Толстого, ані великого таланту Горького. Про третього і не згадує — очевидно само по собі ясно, що нічого не заперечує. Далі критикує по черзі всіх трьох, критикує негативно, „І все ж таки, — зітхає автор брошури після своєї критики — високість російської культури — є догматом у нас“. Натомість московській некультурності та здичавлінню побалакавши про Захід... підсуває — польщизну. Він констатує, що всі російські Українці почувають більшу близькість до Росіян як до Поляків. (Цьому правда і це — позитивне у його). Він таврує необзнайомлення Українців з польською наукою, літературною. „А тим часом знання польської белетристики могло б мати велике виховуюче значіння, яко літератури народу з високо розвненим почуттям національної свідомости (аж занадто! В. К.)“.

Далі здорово достається українوفільським провондирям, отим керманичам національного життя. Що з їх є українофіли, а не Українці видно з тих фактів, що подає брошура. Вони повстають проти галичанщини. „Ніби-то в обороні — пожалься боже (іхидно додає автор) — культури! протестують проти: з а й в их галицько-польських і галицько-німецьких впливів“ і сумують, що впливи московські змен-

щують ся. Очевидно їм московщина рідніша й миліша за галичанщину. А може це вони політично... брешуть? Туману пуцають? Тоді це знов таки „хитрощі малоросійські“ ц. т. теж самісіньке українофільство — як не поверни... І все ж таки, хоч і як він „гатить“ без жалю українофілів, а таки має сам з їми багато спільного, а то передовсім — так само як і вони боїть ся чужих впливів на нашу культуру (чи там некультурність). Це вже, як то кажуть в народі „не хвакт“, що вони боять ся одних (гилицьких), а він других (московських) впливів. А все ж таки — „обое“ боять ся!

Він каже з захватом великого новатора, що „наша міщанська преса кожну критичну, відбігаючу від шаблонів, спробу розібрати ся в новій ситуації, п'ятнує як злочин!“ Так то воно так, але... кому б уже „гарчати“, а „ідеологові пролетаріату“ — зась, бо коли вже вона (преса) міщанська то й минай же її десятою вулицею, а не... „Ша! Пашка мовчить!“ бо то були б уже діла „персональні“.

Воно звичайно „не всякій, говорящій мнѣ Господи! Господи! внидетъ въ царствіе небесное“ і певно не всі „ідеологи пролетаріату“ знайдуть ласку новітнього Месії. Споконвіку воно вже ведець ся, що Месії не любляють книжників і фарисеїв. Гірка доля тій сердешній „пролетарській ідеології“! Вже хто-хто тільки її на себе не чіпляв і не „задавав ся“ і хто тільки не ховав за нею свого годованого панства найодвертій-

ших міщан? І тепер це вже таке засмальцоване поняття, що вони й самі не дадуть собі ради, що ж власне, який справжній зміст під ним криється і де „справжні“, чисті, а де „єретики“ в тій великій компанії, чи краще збіговиську найріжнomanітніших елементів з усіх шарів суспільства, які взивають себе марксістами і всі норовлять бути „ідеологами пролетаріату“. Чом ні, коли пролетаріатові „вопче плювать“? Він собі дудлить денатурований спирт („гардеман“), грає на гармошку, співає „ой куме, куме“, розважається мордобоем, Дурашкіним, просвіщається „Южною Коп'їкою“, „Двуглавимъ Орломъ“ і думки не має скільки то „благодітелів“ собі розжив ся, що мріють про його „диктатуру“ в своїх теплих, гарних панських житлах... Туди — зась!.. То їхня власна хата, родинне „огнище“. Головне бач — „ідеологія“. Ох з отими вже „льоґіями“! Де тільки не тягнуть за волосся богинь — економіку, соціологію, статистику і що тільки ними не доводять як два по два?

Ось наприклад оповіщає у нас — очевидно сама богиня соціологія через брошуру Донцова — початок національної війни, але очевидно тільки в дозволених і зазначених автором „культурних“ формах — ніяк інше. „Соціологія“ десь певно цілою душею проти таких вандальських норовів, що їх мають де-які політичні не марксовські групи як і проти аполітичного міщанства, якого не любить і Донцов, принаймні оповіщає війну культурниками, пророче говорить про

„великі проблеми, великі бурі“, просто так і рветь ся в бій, що аж шкодує того, що досі українське міщанство не має ще виразної програми, свого обличчя. Ціла брошура то є не тільки ліквідація українофільства, а разом і „елегія“ і „туга за сонцем“ золотим української буржуазії... Таки справді — без буржуїв марксісти почувають себе зовсім зле. По правді — й вона їх полюбляє і вже зовсім не так дуже боїть ся. Вони ж пак люде культурні, а пані Дульська теж страшенно культурна і пан Струве — культурна наскрізь людина і симпатизує „есдекам“. Молодість той... згадуєть ся. Дай Боже, щоб не всі ідеолоґи пролетаріату переходи на панів Струве!

Ой не дарма, не дарма такого багато патякають про міщанство різні пани, що „хочуть бути“ ідеолоґами... а кінчають імперіялізмом! Чи ж „захоче пролетаріат?“. А чи може йому тепер взагалі байдуже про всі національні і ненаціональні проблеми, окрім хіба однієї: де його в чорта розжить ся роботи, або злота, щоб похмелить ся?..

Най же не шкодує д. Донцов: має свій програм українське міщанство. А може він і сам про це знає? Адже ж пише про те, що надходе „орґанічна“ доба і навіть з цього приводу нагадує своїм, що мовляв „не треба зівати“. Навіть таку пише „волютаристичну“ ересь: „ми — каже — не сміємо сидіти“. Так. Назустріч новому гостеві українського життя?

— Хто то є, прошу? — питаєть ся Галичанин.

— Та не проси, не проси, сам іду! — одказує Курдупель виходячи на кін.

Курдупель поглядає хитро на Галичанина й підморгує. Хитрий він малорос, „ще побачить“, чи доведеть ся цьому паничеві розкошувати чи ні.

— Ач який приїхав, цяця австрійська! А не діжде!

Ось вони герої наступної днини — Галичанин і Курдупель. Обидва „жаргоновці“, обидва практики. Міщане на Україні суці. Це як у Міцкевича!

Ciemno wszędzie, glucho wszędzie!
Co to będzie, co to będzie!..

Курдупель свого заробітку не оддасть „зайдам австрійським“ — то вже так. Але ж і галичанинові не вертати „домів“? Буде конкуренція. Чи ж вони порозуміють ся, чи підуть на ножі?..

З великою помпою прийшов Курдупель в українське життя. І забалакав про одвертість. Він одверто й рішучо кидає слова, а не викрикує „істерично“ як де-хто инший — моргає він на когось. Нехай не подумают, що він який небудь „рафінований“ чи „зденервований“ сучасний гнилий інтелігент. Ба ні! Він — це саме здоровля, в його нерви — „мотузяні“. Камінь, а не чоловік. З такими „наша справа“ не пропадає... Але ж що це він каже? І що це таке, що якоесь більше помітно, більше звертає увагу він сам, ніж про віщо він балакає? Дивна річ: щось таке знайоме в

його словах, відкіля воно? Ах, ось! Він проти романтики... так, так...

Браниль Гомера, Феокрита
Зато читаль Адама Смита.

Отож! Він теж „глибокій економъ“. Приміром ось „судить о томъ“, як

„з ростом капіталізму і організацією старого натурального хозяйственного укладу життьового, з ростом української національної ідеї і малоросійського прозелітизму“...

і пішов і пішов, та все такими гладенькими періодами, та все по пунктах, по пунктах, просто, ясно ще й „съ ученымъ видомъ знатока“. Тільки... де це вже ви чули? Хто це так говоре? Ах — це ж марксiзм! Так, так, це він! і як то досі не згадати. Але ось уже якісь інші нотки бренять... Ось знову як вода тече гладенька розмова, а в очах маячить червона пика гладкого оратора...

„Коротко висловлена формула національного відродження складається з слів — „малорос стає українцем“, де „малорос“ означає нашу етнографічну дійсність, „сущее“ — „українець“ наш національний ідеал, те, що повинно бути, „должное“, а слово „стає“ — той процес реалізації української національної ідеї, який дає себою зміст“...

Звідкіля це? „Сущее“, „должное“, „ідеал“, „реалізація ідеї“ — та, та, та! Це ж пак російське народництво і як було воно досі не в тямку!.. Каша якась виходе в голові, а червоноспикий добродій усе круте та й круте свою катеринку. І вже іншої „запузирює“...

Ось уже він гатить старе українофільське кубло, висміює „національний обов'язок“ але далі вже гуртом харкає і на „ідеалістичні принципи, як принцип активного індивіду“, щось верзе про масовий характер і замість активного індивіду висуває — середню масову людину... задоволення фактичних потреб, екстенсіфікацію, американізацію і врешті „боротьбу за реалізм“. З пафосом надзвичайним оболванює всіляку „романтику“ і одверто, нахабно, з викликом і захопленням аж підкреслює, що всі його симпатії, увесь його клопіт на боці „малоросійського буржуя“. — Еге ж, еге — буржуя! ви собі не думайте, що я помиляюся, я цілком свідомо беру його під свою оборону — ніби каже він. І ось його програм, то плян діяльності середньої людини, плян задоволення її реальних потреб. І во ім'я її — геть з кону життєвого усі онті ідеалізми, героїзми, романтизми, навіть національно-есдековський романтизм! Взагалі геть усяку політику! То тільки дитячі забавки недозрілих людців. Нехай живе Курдупель, хай утворює „новий курс“, нову еру цей Санчо-Панса (так і каже) реалізму. Аж цілий програм „ахнув“ де все „по пунктах“ викладено.

Найцікавіше в тім програмі — то ті останні висновки з „принципу живого діла“ — то пропаганда бульварної преси, друкованої ярижкою і жаргоном — отим „живим сміттям русифікації“. Це патологія, згожуюся — каже — але чом її не використати для поспіху справи? *Ad majorem Ucrainae gloriam.*

Маємо національний езуїтизм. І як тут не радіти з такого поступу „нашої справи“?!

Чим пояснити цю цинічну одвертість „листа до земляків“? Адже ж відома річ, що „вони“ великі конспіратори і полюбляють свою сутноту, або ж свою голоту прикрашати „гуманічно-ідеалістичною“ позолотою, всілякими більш-менш морально-благочестивими принципами. А тут така убійча одвертість! Що воно таке? Тільки хитрощі малоросійські. Не дарма Яблоновський писав у тому знаменитому „приватному листі на громадські теми“ — „хохолъ шельмець хитрый и зачастую „бісова печінка“. Малорос співець Курдупеля хитро підморгує: ну, що, не подобаєть ся? Носом закрутили усі ви „ідейники“? Знаю, знаю! Усе вам треба з сахарцем, меду по губах, а ось я трохи дьогтю всипав. І що ж ви собі гадаєте? Я з своїм дьогтем більше зроблю, як ви всі вкупі зі своїми медовими словами. Я — практик, без зайвих слів. І ви романтичні культурники й ви романтичні політикери— однаково ідеалізуєте правду дійсного життя і — тільки я знайшов її. І як то ви не второпаєте досі, а ще такі з вас книжники великі!? — що моє оце „культурництво“, що про його кажете з такою погордою й зневагою, воно насправді може ще більш небезпечне ніж ваша політика. Щей ого-го яке небезпечне! а то — тільки так собі... про людське око... Таке-то!

Тому він „задаєть ся“ навіть своєю апольогією культурництва. І ось бачимо, що по при всіх своїх хитро-

щах він все ж таки перемудрив. Скільки тих слів накопичено про тверезість, практичність, реалізм, а так таки й тхне од того всього старою малоросійською... мрійністю та міщанським песімізмом і врешті-решт з його... романтик непоправний. Але романтизм його найгіршого гатунку, бо ґрунтом йому є безодня зневіри що до сучасного українського руху, коли вже він береться „рятувати“ і кидає гасло — всі засоби добрі, аби діло було! Не дарма наприкінці в його проскокують слова про те, що

„ми ще не оцінили як слід тих неприємностей і розчарувань які нам вже піднесло життя, і не уявляємо як слід тих сюрпризів... які нам готувить наша патологічна дійсність“...

А в другому місці про „безоглядну асіміляцію“ брешуть сумна, похнюплена „малоросійська“ нотка. О, він про це все багато думав! Навіть... мріяв. Ото ж з переляку сів тай нашкрябав свого „листа до земляків“.

Мрійник, а не практик, бо инакше замість отих листів справді почав був би видавати бульварну газетку.

Проте Курдупель, що його, як Месію чекає д. Пригара — таки прийде і навіть уже є, тільки він про себе не кричить, а потиху своє діло робить. І він таки дасть реванш галичанинові.

Отже зроблена схема про галичанщину паде, бо не обраховано було її на Курдупеля. Очевидно якісь нові будуть ще формації, що за їми не сила про-

стежити, що їх не вловити жадною схемою. Пригара дав схему ц. т. карікатуру, до того ж з його великий еkleктик — він позичає „по чим здра“ з усіх ідеологій, товче горох з капустою. Але він показав на факт. Щось більше можемо довідатись про буржуа з іншого місця. І цей дійсний буржуй на Україні суцільний зовсім уже не такий ворог романтики й політики. То д. Пригара боїть ся як огня навіть слова політика. Навпаки: справжній буржуа прекрасно ним орудує. Він і політику й культурництво знає чудово поєднати в собі і використати для себе. Знає він не тільки те, що культурництво може бути політичне, але тако ж і те, що й політика може бути наскрізь культурницька, хоч би якими „червоними“ словами її не полірувати. І тут зникають усі межі поміж політичними культурниками і культурницькими політикерами, малоросами і галичанами. Все єднається у вищому синтезі: європейським соціалізмі в його найнауковійшій, найкультурнійшій формі — солов'яцького ліквідаторсько-легалітарного марксизму. І тільки невелика течія в сучаснім марксизмі тяжить до консеквентного і дійсно революційного соціалізму.

Стоїмо перед фактом величезної ваги: розпаді марксизму. Кожна днина подає нам нові відомости про тріумф його в масах, аж лячно стає, що такий тріумф і... нічого не трапляється! І що як це тріумф не соціалізму, а тріумф над соціалізмом? Що далі в шир, то менше в глиб і до чого призведе ця „екстенсіфі-

кація“, яка так люба Курдупелеві? Чи не зробить ся Курдупель часом... марксістою? Ото буде великий „тріумф“... але кого? Він уже й тепер так „науково“ балакає про „урбанізацію“ і таке инше, а що ж далі буде?

Треба ще зазначити нові лінії марксістської дегенерації, як вона у нас одбуваєть ся, в нашій національній лябораторії разом із ліквідацією українофільства. Це теж з нової книжки по професії поета і по поглядах марксіста Миколи Вороного¹⁾. Він дописуєть ся до такої „ересі“, як і сам каже, що до творчої інтелігенції — культурні верхи громадянства, представники вищої інтелігенції... властиво треба вважати „позакласовою“. Справді, ця інтелігенція зверхнім укладом свого життя стоїть ще ніби на ґрунті буржуазному, але своїм світоглядом, психікою вона наближаєть ся до психіки робітничої, пролетарської. В цім мене підтримує і „еретичний“ погляд профес. Д. Овсянико-Куліковського, що каже: „рзклад буржуазної психольогії не стільки виснага, скільки психольогичне переобразование під впливом новітньої психольогії робітничого класу“. В пристосованню до зазначеної інтелігенції можна признати рацію і ще більшій його „ересі“, а власне, що „між буржуазною і робітничою психіками нема непримиримого антагонізму“²⁾.

¹⁾ Микола Вороний: „Театр і драма“, стор. 31.

²⁾ Еретичність „позакласового“ розуміння інтелігенції супроти ортодоксальної догми показує хоч би це місце з „батька церкви“ — Кауцького: „інтелігенти становлять групу,

Оттакої. Але ж це пише не рядовий, пересічний марксист, а людина з більшою індивідуальністю та ще поет і „Батько українського модернізму“! Зате вже звичайні—боронь Боже які ще досі ортодокси! Цікаво ще у Вороного, яку він характеристику дає сучасного міщанина, щоб побачити, що в дійсності буржуї не так то вже боять ся „меду“, хоч і нещирого, але таки позолотити любляють для комфорту свою гидоту.

„Він боїть ся за свій спокій, за свою сити задоволеність і тому уникає внутрішнього зворушення і всяких ексцесів. Ідеалістичні пориви йому чужі і не зрозумілі, все на світі він цінує з погляду власної користи; він охоче скоряєть ся пошлому авторитетові і похливо ховаєть ся за спину абсолютної більшості, — тому власне, філістер завжди проповідує „теорію золоті середини“, що дає йому можливість вигідненько і без турбот котитись по шляху життя; в цім весь його ідеал існування. Трошки сентиментальности замість глибокого чуття, скільки завгодно пафосу і фальшивої романтичности замість певних, незалежних етичних і естетичних принципів — от це його духова вдача, що з призирством ставить ся до всього, понадбуденного, правдиво-благородного, вільного і одважного. Одкритий і широкий характер внутрішніх відносин людини до себе і до інших, до релігії, моралі, установлених інституцій, складність переживань інтелігентської душі, всякі прокляті питання і Weltshmerz'и вибух здавлених поривів, протест і виклик громадянству, все це філістер вважає за дефекти...“

що їй в середині є різні шари з найрізноманітнішими інтересами... Інтереси ці почасти єднають ся з інтересами буржуазії, почасти з інтересами пролетаріату... Їм не тільки їхнє посереднє міжкласове (підкресл. моє В. К.) становище заважає узяти певну позицію; навіть настрої їхній робе їх нездатними до боротьби“. „Антібернштейн“.

І ще одно у Вороного цікаве в даннім разі, це власне його дійсно „модерне москвофільство“, але ще далеко складніше за те радянське, яке таврує д. Донцов. Складніше власне тим, що Вороний „фільствує“ сучасній і дійсній російській культурі.

„Неореалістичний Московський Театр Художній — чи не єдиний в світі, що найбільше наблизився до майбутнього дійсного культурного театру“.

І далі каже про Достоевського, про Голгофу і врешті зовсім одверто і свідомо проповідує своє „москвофільство“. Він пише знов про той же таки театр, що він „має вже такі придбання, від яких не гріх позичити і иньшим меншим театрам, що перебувають в початковій стадії — в тім числі і театрові українському“. А на підпертя такого москвофільства викладає „цілу теорію“ про творчість нації. Хоч і довга буде цитата, але вона варта всякої уваги, бо показує як не тільки два Українці, а навіть два марксісти дивлять ся на „впливи“. Пише Вороний, ніби відповідаючи Донцову:

„Взагалі в наші часи вибраної культурної нації, яку б можна було протиставити варварам і одсталім народам, нема. Тепер є кілька культурних народів, що раз-у-раз зносять ся і конкурують межи собою, але тим часом і обмінюють ся обопільними культурними впливами. Про замкненість нації в первістному тісному значінню сього слова тепер не може бути й мови, — значить в такому розумінні не може бути мови і про самобутність культури, самобутність творчости... Але в ширшому, сучасному розумінні можна і повинно навіть признати самобутність національної творчости. Покійний Потебня вчив,

що всяке позичення і наслідування в сфері мови, народньої поезії, літератури є тільки особливий — початковий етап творчості і що всяка національна творчість перш ніж досягне самобутності обов'язково переходить через фазу наслідування, переймання. Так звана „самобутність“ є в дійсності ні що інше як здатність асімілювати, обертати чуже в своє. Коли нація досягне певної культурної сили, тоді може бути мова і про самобутність її національної творчості“.

Як-не-як, а таки добра одсіч тим страхопудам, що боять ся „чужих впливів“ і голосять привселюдно про „небезпеки“ од цих страшних „Хо“. Небезпека не в самих тих впливах, бо кожен з їх перекреслює другий, локалізує його. Небезпека тільки може повстати, коли один якийсь вплив стає домінуючим над всіма іншими. Тоді справді треба з цим бороти ся, але не викорінюючи той вплив геть, тільки протиставлюючи йому якийсь інший. Єдине, що є позитивного в брошурі д. Донцова окрім ліквідації українофільства, то це не донкихотська його (нехай уже дарує!) боротьба з „москвофільством“ — тільки протиставлення йому польської культури. Справді бо: не зле використати і то зовсім свідомо і цей вплив.

Нація польська дала щось свого світовій культурі, цього не заперечують і найзапеклійші вороги її. Ось що пише ворог Поляків, німецький проф. Бернгард:

— Дивне з'явище! майже все, що великого є в польській літературі тоді утворило ся, після 1837 року в Парижі! Носителі думки польської з хвиль революції були викинені у Францію і почуття, що їх збурило політичний гураган, загартували їх пристрасти до такого шалу, що твори їхні наче палали. Була це Сампсонівська хвилина

польського письменства. Ні до того, ані після Поляки нічого не втворили, що могло б увійти в світову літературу. А тоді їм поталанило на такий майстерний вдар — частина третя „Свята мертвих“, що з'явилося р. 1833 в Парижі — остільки могутня пісня мучеництва, що кожен буде насолоджуватись з цього твору. Яко передмова про-роча до єдино великої доби польської літератури, прозвучала пісня ця.

Хто відчути хоче польську душу, мусить перечитати частину третю „Свята мертвих“, „Пана Тадеуша“ Адама Міцкевича, Словацького „Беніовський“ Poète anonyme — „Псалми будучини“...

Але то було колись! Отже маємо знов посвідчення знавця сьогочасної польської літератури і тут ті ж саме бреньять скептичні нотки.

— Наші часи — то найнудніша сторінка в історії польської літератури. Блискучих немає талантів, „славнозвісні“ письменники опочивають на лаврах, решта майже всі (навіть Реймонт і ах! — Жеромський, що давав такі блискучі надії) займають ся продукцією патріотичних романів у дусі відомої „трілогії“ Сенкевича, даючи цим данину тріумфуючому шовінізму... Останній досяг у Польщі небувалого апогею: всі журнали, всі газети, всі думки напрямовано на спогади про далеке минуле. Роскішні мундїри гусарів, суворі вусачі наполеоновських військ, славетні герої Польщі — Костюшко, Понятовський, Домбровський, весь романтизм боїв, походів... ось чим живе тепер Польша... Хвиля патріотизму, обивательщини й клерикалізму геть укрила всі інші стремління й інтереси; питання чисто націоналістичного добробуту далеко цінніше й важливіше не тільки літературних, але й філософських, звідси — стояче болото й мерзота пустки і в літературі, і в житті!

Польська література взагалі слабує на недостачу глибини, льоту. Нема тут геніяльності й немає творчого розмаху. Поляки в літературі не могли утворити нічого, що мало б світову цінність через те, що в їх національ-на ідея вбиває всілякі інші ідеї, звідтого, що вони живуть у рямцях цієї ідеї (моє

підкреслення *В. К.*) — і ніщо не може роздати ці рямки... „Літературщина“ в Польщі прищепила ся найміцніше... І ніяких стремлінь, виходячих по-за межі націоналізму, ніяких „питань“, ніякого льоту!..

Читаєш це і мимоволі дві думки лізуть у голову: чи не треба справді лякати ся нам тієї навісної „польщизни“? І чому це все ніби таке... знайоме? І далі читаєш:

Нема жадного журналу, який би окрім гусаринів, польських генералів та ксьондзів — займав ся б чимсь иншим більш культурним (єдиний порядний журнал „Sfinks“ ледве підтримує своє існування і раз-у-раз звертаєть ся до передплатників з проханнями підтримати) немає жадного критика з більш-менш видатним обличчям (інтересного Станіслава Бжозовського за його поступові тенденції буржуазна отара зацькувала до смерті. Вільгельма Фельдмана, автора жваво й гарно написаної історії польського письменства — та ж отара... бойкотує за його жидівське походження).

Ну не знаю як кому, а мені це все щось знайоме, своє нагадує. Братні болячки братніх народів! Але — кому „посилати прокльони?“ Читаю далі...

— Я, певна річ, цілком зважую чинники цього сумного з'явища, знаю я, що концентрація всіх сил довкола національної ідеї в Польщі є з'явище цілком природне і що инакше й бути не може, що поки польський нарід не доскоче собі незалежності — мусить він одірваним бути од світових цінностей і всі його турботи мусять бути напромовані на культивування національних і тільки національних вартостей, аби запобігти загибелі нації... але доводить ся констатувати той сумний, але нехибний факт, що саме завдяки цій таки причині творчости польській загрожує в наслідок вузькості її напрямку — цілковите здрібнення й гальмування і що через це вона (творчість) позбавить ся навіть того, що раніш

мала — гнучкості і глибини інстинкту творчого, що загасає щодня через те, що замкнено його в чадне повітря національної в'язниці¹).

Так... Отже — нема чого „польщизни“ лякати ся! Вона тільки краще усвідомить нам нашу національну дійсність, а що до тих шовінізмів, то вже хто-хто, а „наша братія“ на це не слабує: маємо мільйони „космополитів“, а жменька „свідомих“, що складають „багно“ — кого вона злякає?..

„Нації, як і люде, стоять на різних щаблях культурности“. Знаючи цю благочестиву істину розуміємо, що наприклад Польська нація обернена до минулого, тоді як Московщина вже заглядає очима в майбутність. І тому вона утворює власне тепер такі вартости, що перед їми з дивом і замилюванням спиняється ціла Європа й Америка. Отже москвофільство є не тільки на Україні та в Галичині — на його тепер слабує до певної міри цілий культурний світ. І то власне не є якийсь „візантізм“, на візантізмі збудовано „культуру“ не національну московську, а „офіціяльну“, „бюрократичну“ та галицького москвофільства — одно слово: черносотенну. Справжня культура московської нації як показує Ігор Грабарь в історії мистецтва — нічого спільного з візантізмом не має. Вона, як ось різьбярство Коненкова, вийшла просто з

¹) А. Закржевскій: „Вопросъ о смыслѣ жизни въ современной польской литературѣ“, — „Огни“, 1912 г. № 28. Розстрілення мое В. К.

народнього коріння й живила ся духом народної творчости.

Тут уже наші хатні європейці зовсім таки „перекпустили“ борючи ся з чужими впливами і захищаючи Європу. Одвертають ся од Москви і дивлять ся на Європу, а Європа (й Америка)¹⁾ сама дивить ся на Москву і чекає од неї нового слова. Конфуз тай годі з отою Європою і з нашими європейцями! Страхополохство і москвофобство нічого путнього не дадуть²⁾.

¹⁾ „До Росії Американець плекає значну пошану. Він інстинктивно почуває велич славянської раси. Йому здаєть ся, що тут повстане за для його супротивник у ХХІ віці. Але знайомість з Росією не виходе в Америці за межі голого інстинкту. Це — чужий, далекий світ, про який знають мало і в цьому інстинкті з неясним почуттям поваги еднаєть ся невимовне призириство до абсолютизму... Дивуєть ся Американець тій певній силі, з якою йде поступованне російської держави, але її форма правління здаєть ся йому остільки противною всілякій культурі, що розуміння її утруднюєть ся...“ (Г. Мюнстерберг. „Американцы“, М. 1906, т. I, стор. 39).

²⁾ Про Європу пише один емігрант, що перебуває в Парижі (жур. „Огни“):

— Два роки тому французький проф. Loge, на одній з своїх лекцій з поля московської літератури розповідав, яко дивницю, що викликала загальний гумор, що якась дівчина з Рязанської губ. листовно спитала в його про його світогляд. І перед невеличкою аудиторією в College de France, старий професор, з дитячим зацікавленням, щиро й здивовано розводячи руками, з приємною посмішкою казав: „Чудні ці Росіяне, далєбі чудні... І який то такий їм світогляд треба? Я приміром професор, читаю лекції, пишу книжки, живу, а після і вмру... Що ж іще? світогляд? Важко навіть передати це слово французькою мовою“. Професор був заклопотаний, а невеличка жменька Французів слухала старого і також не розуміла і в душі дивувала ся з чудернацтва російської дівчини, що шукала світогляду. Автор додає од себе: „Так, Французам того не треба. Пережили вони

Україна в цей час формально в становищі Америки. Не може жити ані минулим, якого не було, бо не було власне нації, бо й саме розуміння нації є модерне. Не може жити й майбутнім. Живе отже тільки сучасним. Вона творить себе, вона в стані боротьби за свою індивідуальність. Не дарма наш найпопулярніший письменник Винниченко має стільки спільного з найпопулярнішим, у цей час, письменником Америки — Джеком Лондоном. В той час як і Європа і наші найближчі сусіди, переживши навалу модернізму і вгледівши, що всі архіанафтемські енцикліки проти його чорних, червоних і ріжнокольорових ортодоксій — ні до чого: заходилися студіювати його і далі вже використати кожне для себе під новою етикеткою „наукового мистецтва“ — в цей час на обрії з'являються нові постаті, що починають творити „од себе“ не „студіюючи“ ні старих ані нових, ні реалістичних, ані модерних катихизмів на превелику досаду всіх „ідеологів“, „теоретиків“ роблючі „грубі помилки“ та творячі „еретичні“ хиблення з показаної стежки.

Українофільське багно перетворюється на торфяник. Грунт потроху загнюється. Ось „росте сміття русифікації“, будячка польщизни, галичанщини. Всі ці

молодість свою, коли жити — було — правди шукати, звитягів, не одвертатись од страждання. Все це — далеко позаду і сумно й самотно світить їм у спину“... Слово світогляд є в нас. Чи ж є такі дівчата, як онта московська дівчина?

порослі засмічують болото і загачують його своїми трупами. Грунт твердішає. На трупах польщизни, московщизни, галичанщини стане українська культура. Але все буде скроплене власною кровю.

Шлях до Брами Царства Казки засіяно Червоними Маками! Піонери, що продирають ся крізь нетри, що поросли на болоті, лишають слід Червоних Маків за собою. Навіть ортодокси в запалі полеміки кидають поміркованим такі золоті слова: „Для великої історичної місії пролетаріату, що потребує напруження всіх його сил, підвищення духу, саможертви, ентузіязму... наука, що містить ся у формулі: „з одного боку, з другого боку“ — смертельна“ (підкресл. моє В. К.). Отже треба просто йти до спільної і світлої мети. Ідуть „вандали“, іде кожний...

Хто вражливий, хто чутливий,
Хто родивсь ентузіязом.

34425

34425

ЗМІСТ:

Передмова	3
Memento mori	7
Розмова про мову	20
Взірцеве господарство	27
Культурна молодь і проповідь вандалізму . .	41
Три кити	74

